

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського будівництва

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

Європейська інтеграція в сучасному розвитку міст

Сотнікова Олена Сергіївна

Київ 2024 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського будівництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к. т. н. Приймаченко О.В.

„___” _____ 20__ року

**ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Європейська інтеграція в сучасному розвитку міст

Виконала студентка групи зУПП-61м

Сотнікова О. С.

Спеціальність: 192 Будівництво та цивільна інженерія

Спеціалізація: Урбаністика та просторове планування

Керівник Тригуб Р. М.

доц., каф.: «Міського будівництва»

Київ 2024 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет: урбаністики та просторового планування
Кафедра: міського будівництва
Освітній рівень: магістр за ОНП
Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»
Спеціальність: 192 «Будівництво та цивільна інженерія»
Спеціалізація: «Міське будівництво та господарство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету
Мамедов А.М.

„__” _____ 20__ року

**З А В Д А Н Н Я
ДО ВИКОНАННЯ АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Сотнікова Олена Сергіївна

(прізвище, ім'я та по батькові студента)

1. Тема роботи «Європейська інтеграція в сучасному розвитку міст» затверджена наказом ректора КНУБА № __ від «__» _____ 20__ року
2. Керівник роботи Тригуб Руслана Миколаївна, доцент кафедри «Міське будівництво», к.т.н.

3. Строк подання студентом роботи до захисту 22.05.2024 рік

4. Зміст пояснювальної записки за розділами:

Р. 1. _____

Р. 2. _____

Р. 3. _____

Р. 4. _____

Р. 5. _____

5. Графічний матеріал за розділами

Р. 1. _____

Р. 2. _____

Р. 3. _____

P. 4. _____

P. 5. _____

7. Календарний план виконання роботи: а) наукова частина;
б) практична частина.

Види робіт та їх зміст	Дата виконання
Вступ	15.01.2024
Розділ 1. Аналітична частина	28.01.2024
Розділ 2. Науково-дослідна частина	22.02.2024
Розділ 3. Розрахунково-конструктивні рішення	15.03.2024
Розділ 4. Висновки	05.04.2024
Розділ 5. Список літератури	15.04.2024
Остаточне оформлення роботи	20.05.2024
Направлення роботи на рецензування, перевірку на плагіат	24.05.2024
Попередній захист роботи на кафедрі	17.05.2024

8. Консультанти розділів атестаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Перевірив	
		дата	підпис
Розділ 1.			
Розділ 2.			
Розділ 3.			
Розділ 4.			
Розділ 5			

9. Дата видачі завдання 15.01.2024

Зав. кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Студент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ (summary) до атестаційної випускної роботи студента:			
Назва ВНЗ	Київський національний університет будівництва і архітектури		
Тема	Європейська інтеграція в сучасному розвитку міст European integration in the modern development of cities		
Освітній ступень	Магістр за освітньо-професійною програмою навчання		
Факультет	Урбаністики та просторового планування		
Кафедра	Міського будівництва		
Спеціальність	192 Будівництво та цивільна інженерія		
Спеціалізація /група	Міське будівництво та господарство / зУППм-22		
Керівник	Тригуб Р.М., доц. кафедри «Міське будівництво», к.т.н.		
Обсяг роботи:	пояснювальна записка, стор.	розділів	креслень формату А1
	110	3	0
Розділ 1 Аналітична частина	Основні теоретичні засади управління сталим розвитком у контексті процесів європейської інтеграції У цьому розділі описано основну ідею сталого розвитку міст, теоретичні основи та принципи управління сталим розвитком міських територій. Співвідношення сталого розвитку та інтеграції в Європейський Союз.		
Розділ 2 Науково-дослідна частина	Досвід забезпечення сталого прогресу міст як в українській, так і в міжнародній практиці. Досліджено мета та цілі сталого розвитку як основні показники ефективності управління містами в контексті процесу євроінтеграції. Описано досвід забезпечення сталого прогресу міст за кордоном та аспекти забезпечення сталого прогресу міст в Україні.		
Розділ 3 Проектно-конструктивні рішення	Оптимізація управління сталим розвитком міст Розглядається цифрове відродження міста як показник сталого прогресу та трансформація у міському управлінні. Оцінка оптимізації управління розвитком українських міст в контексті процесу євроінтеграції		
Розділ 4 Висновки			
Ключові слова: європейська інтеграція, міста, інноваційний потенціал, сталий розвиток міст, державна політика, інституційне забезпечення.			
Keywords: <u>European integration, cities, innovation potential, sustainable development of cities, state policy, institutional support</u>			

Укладач: Сотнікова О.С. /

/

Керівник: Тригуб Р.М./

/

“24”травня 2024

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АММУ – Асоціація малих міст України

АМУ – Асоціація міст України

АСМС - Автоматизована система муніципальної статистики

АОТГ – Асоціація об'єднаних територіальних громад

ДСД – Державний стратегічний документ

ЄС – Європейський Союз

ЖКГ – житлово-комунальне господарство

ЗУ – Закон України

ІК – індекс конкурентоспроможності

ІЛР – індекс людського розвитку

КМУ – Кабінет Міністрів України

КП – комунальні підприємства

МВПСР - Методика вимірювання процесів сталого розвитку

МЕРТУ - Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

Мінрегіон – Міністерство розвитку громад та територій України (до 29 серпня 2014 року — Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України)

Мінінфраструктури - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (об'єднане 2022 рік)

ОМС – орган місцевого самоврядування

ОСН – органи самоорганізації населення

ОТГ – об'єднані територіальні громади

СР – сталий розвиток

Бібліографічний опис та анотація кваліфікаційної магістерської роботи

Бібліографічний опис: Європейська інтеграція в сучасному розвитку міст. Спеціальність: УПП-22м «Урбаністика та просторове планування». Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури. Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Факультет урбаністики та просторового планування. Кафедра міського будівництва. Науковий керівник: Тригуб Руслана Миколаївна, кафедра міського будівництва, кандидат технічних наук, доцент Київ. 2024 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку літератури.

Анотація. У роботі було проведено аналіз проблем сталого розвитку міст України в контексті європейської інтеграції. Було розглянуто теоретичні аспекти управління сталим розвитком за умов європейської інтеграції, виокремлено принципи управління в цьому контексті та висвітлено зв'язок між сталим розвитком та європейською інтеграцією. Була проаналізована практика управління сталим розвитком міст як у вітчизняних, так і в зарубіжних контекстах, включаючи інституційне забезпечення сталого розвитку міст в Україні та зарубіжний досвід. Також були визначені цілі сталого розвитку як ключові аспекти якості управління містами в умовах євроінтеграції. В роботі було обґрунтовано основні напрями удосконалення управління сталим розвитком міст, а саме: відродження як показник сталого розвитку, оптимізація та впровадження сучасних екосистем у міському управлінні, а також стратегічні напрями управління розвитком українських міст в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: європейська інтеграція, міста, інноваційний потенціал, сталий розвиток міст, державна політика, інституційне забезпечення.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Основні теоретичні засади управління сталим розвитком у контексті процесів європейської інтеграції

1.1. Основна ідея сталого розвитку міст.

1.2. Теоретичні основи та принципи управління сталим розвитком міських територій.

1.3. Співвідношення сталого розвитку та інтеграції в Європейський Союз.

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. Досвід забезпечення сталого прогресу міст як в українській, так і в міжнародній практиці

2.1. Мета та цілі сталого розвитку як основні показники ефективності управління містами в контексті процесу євроінтеграції.

2.2. Досвід забезпечення сталого прогресу міст за кордоном.

2.3. Структурні аспекти забезпечення сталого прогресу міст в Україні.

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. Оптимізація управління сталим розвитком міст

3.1. Відродження як показник сталого прогресу міста

3.2. Цифрова трансформація у міському управлінні.

3.3. Оцінка оптимізації управління розвитком українських міст в контексті процесу євроінтеграції

ВИСНОВКИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі функціонування людської цивілізації нерозривно пов'язане з різними аспектами сталого розвитку міст, які розглядаються як ключовий фактор економічного розвитку. Це робить міста здатними до адаптації в умовах складних процесів політичного, економічного та соціального розвитку, що спостерігається в усіх країнах, незалежно від рівня їх розвитку.

У сучасних країнах Європи, Північної Америки та Центральної Азії більшість населення проживає у містах, а ця тенденція продовжує зростати. Жителі міст складають більше двох третин від загальної чисельності населення в цих регіонах. Це призводить до необхідності невідкладної трансформації та переосмислення організації та функціонування міст.

Сучасні міста-лідери світового рівня вже активно орієнтують свій розвиток на принципи сталого розвитку, які роблять їх більш життєстійкими та здатними адаптуватися до змін. Ці принципи також сприяють пом'якшенню негативного впливу зовнішніх факторів та стимулюють позитивні соціально-економічні зміни у всіх аспектах розвитку міста. Політика сталого розвитку в сучасний період ґрунтується на гармонійному поєднанні економічного, соціального та екологічного розвитку, а також на координації зусиль всієї спільноти, з урахуванням провідної ролі держави у цьому процесі.

У вересні 2015 року в Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, де було затверджено 17 Цілей сталого розвитку у підсумковому документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Україна активно приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку та протягом 2016–2017 років адаптувала ці Цілі до національного контексту. Національна система, відображена в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку та Україна», була розроблена з урахуванням специфіки національного розвитку та включає 17 цілей та 86 національних завдань. Ці завдання та показники були інкорпоровані у нормативно-правові акти Уряду, які містять 1052 завдання та 3465 заходів на їх реалізацію. У вересні

2019 року Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», підтримавши досягнення глобальних цілей та результатів їх адаптації до специфіки розвитку України, як це було викладено у Національній доповіді.

Завдання сталого розвитку міст та громад включають забезпечення доступу до безпечного та доступного житла, екологічно сталих транспортних систем, відкритого містобудування, збереження культурної та природної спадщини, зменшення збитків від стихійних лих, зниження негативного впливу міст на природу, доступ громадськості до зелених зон, покращення якості планування розвитку національного, регіонального та місцевого рівнів, комплексний підхід до управління в містах та активне залучення громадськості до процесів управління.

Актуальність дослідження підсилюється комбінацією завдань сталого розвитку та процесу європейської інтеграції в умовах України, які можна розглядати як ідентичні у багатьох аспектах. Умови європейської інтеграції в Україні, особливо під час війни, є складними, оскільки політичні, економічні, демографічні, екологічні та інші проблеми стають ще більш складними через глобальні виклики та збільшення протистояння між демократичними та авторитарними режимами. Проте це робить цілі сталого розвитку ще більш актуальними, працюючи на сьогоднішній та майбутній час. Нинішні складні умови не знімають вимог Європейського Союзу до країн-кандидатів у члени, а навпаки, підсилюють мотивацію суспільства та влади до відбудови України за європейськими стандартами, що відображається, зокрема, у підходах Міністерства довкілля.

До прикладу при виділенні цілі "Сталий розвиток міст і громад" важливо пам'ятати про комплексність підходу до сталого розвитку, який охоплює також інші завдання. Це включає: Подолання бідності., подолання голоду та розвиток сільського господарства., міцне здоров'я і благополуччя., якісна освіта., гендерна рівність., чиста вода та належні санітарні умови., доступна та чиста енергія., гідна праця та економічне зростання., промисловість, інновації, інфраструктура.,

скорочення нерівності., сталий розвиток міст і громад., відповідальне споживання та виробництво., пом'якшення наслідків зміни клімату., збереження морських ресурсів., захист та відновлення екосистем суші., мир, справедливість та сильні інститути., партнерство заради сталого розвитку.

Також важливо враховувати взаємозв'язок завдань у сфері сталого розвитку та європейської інтеграції, які мають виконувати центральні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство та окремі громадяни. Такий комплексний підхід передбачає координацію та співпрацю всіх суб'єктів з метою забезпечення розвитку міст.

Регіональна політика сталого розвитку є важливою складовою глобальної стратегії сталого розвитку. Вона відображає готовність регіонів до змін у політиці та способі життя відповідно до принципів сталого розвитку. Для успішного переходу до сталої регіональної політики необхідні наступні умови:

1. Наявність сприятливої законодавчої бази.
2. Права для місцевої влади на реалізацію місцевого розвитку, співпрацю з громадськістю та іншими соціальними групами.
3. Наявність відповідних ресурсів та розвиненої інфраструктури.
4. Можливість розробки нових ефективних комунікаційних механізмів.

Органи місцевого самоврядування в Україні можуть використовувати різноманітні інструменти розвитку, апробовані в економічно успішних країнах, та отримувати їхню матеріальну підтримку та консультації. Діюче українське законодавство дозволяє використання більшості таких інструментів для прискорення місцевого розвитку та досягнення цілей сталого розвитку.

Використання цих інструментів в Україні вимагає системного підходу, а посадові особи органів місцевого самоврядування повинні систематично здобувати необхідні знання та навички.

Стійкість розвитку населених пунктів часто є ключовою темою у дискусіях вчених щодо можливостей глобального переходу сучасної цивілізації до моделі сталого розвитку.

Питання сталого розвитку пов'язане з концепцією ноосфери, запропонованою видатним українським вченим В. Вернадським, і активно вивчається українськими дослідниками. Впровадження наукових курсів у вищих навчальних закладах та значна кількість наукових досліджень та публікацій у періодичних виданнях свідчать про актуальність цієї проблеми.

Участь фахівців з урбаністики є невід'ємною складовою професійних дискусій з питань сталого розвитку населених пунктів. Сьогодні вже можна стверджувати, що концепція сталого розвитку міст стала самостійною галуззю, яка охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти. Проблеми екологічної політики, філософії, соціальні аспекти, а також взаємозв'язок між проблемами сталого розвитку, глобалізацією і трансформацією економіки досліджуються у працях вчених, серед яких О. Білорус, О. Врублевська, М. Згуровський, О. Осауленко, А. Романович, І. Синякевич, А. Урсул, Т. Туніка, Є. Хлобистов та інші.

Проте, українські дослідники переважно досліджували проблеми сталого розвитку міст з економічного погляду. Наразі ще не було узагальненої практики забезпечення сталого розвитку міст в контексті європейської інтеграції.

З точки зору науки державного управління, питання сталого розвитку досліджувалися такими вченими, як В. Бакуменко, В. Дзюндзюк, Н. Драгомирецька, В. Куц, М. Лахижа, В. Мамонов, Т. Лозинська, В. Попов, С. Серьогін, Ю. Шаров та інші, представники яких працюють у вищих навчальних закладах і наукових установах різних міст України.

Згідно з підтвердженням актуальності проблематики сталого розвитку, в багатьох вищих навчальних закладах впроваджено навчальну дисципліну та підготовлено посібники з даної тематики. Автори, такі як В. Добровольський, Є. Безсонов, В. Непеїна, Д. Крисінська, Н. Сербулова та інші, створили матеріали, корисні не лише для студентів, а й для керівників органів місцевого самоврядування.

Незважаючи на обширний обсяг наукових публікацій, теорія та методологія сталого розвитку потребують подальшого розширення та

систематизації. Основні критерії та показники сталого розвитку залишаються несистематизованими, а національна концепція сталого розвитку потребує більш широкого дослідження через обмежену кількість наукових робіт у цій області.

Також важливим є дослідження та використання досвіду кращого управління містами для досягнення їх сталого розвитку. Потребує поглибленого вивчення і практика утвердження електронної демократії та електронного урядування, які важко переоцінити у забезпеченні сталого розвитку міст. Аналіз наявних джерел та літератури підтверджує, що більшість країн світу використовують компоненти електронного урядування у публічному управлінні та адмініструванні, проте рівень їх інтеграції та застосування відрізняється.

Все це вимагає зосередження уваги на теоретичних дослідженнях та практичних розробках у галузі сталого розвитку міст. У зв'язку з цим обрано тему, визначено мету, завдання та структуру магістерської роботи.

Мета дослідження: Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-практичних аспектів та розробка шляхів та напрямів забезпечення сталого розвитку міст в умовах європейської інтеграції. Для досягнення цієї мети передбачено такі завдання:

1. Визначення сутності сталого розвитку міст.
2. Розкриття теоретичних засад та принципів управління сталим розвитком міст.
3. Висвітлення взаємозв'язку між сталим розвитком та європейською інтеграцією.
4. Аналіз інституційного забезпечення сталого розвитку міст в Україні.
5. Систематизація зарубіжного досвіду забезпечення сталого розвитку міст.
6. Показ цілей сталого розвитку як ключових характеристик якості управління містами в умовах євроінтеграції.
7. Розкриття ролі відродження міст у забезпеченні сталого розвитку.
8. Визначення значення цифрової трансформації для досягнення сталого розвитку.

9. Розкриття стратегічних напрямів та методів оцінювання оптимізації управління розвитком українських міст в умовах євроінтеграції.

Об'єкт дослідження: процес сталого розвитку міст України

Предмет дослідження є забезпечення сталого розвитку міст України в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження:

Теоретичною основою дослідження стали праці провідних сучасних політиків та вчених у сфері сталого розвитку міст, а інформаційною основою - нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Основним для автора стало виявлення сучасних методів управління для досягнення цілей сталого розвитку.

Методологічною базою дослідження стали загальнонаукові методи пізнання: аналіз і синтез, індукція і дедукція, діалектичний та абстрактнологічний методи. Під час роботи автором використовувалися можливості абстрактнологічного методу – при теоретичному узагальненні та формулюванні висновків; монографічного – при вивченні літературних джерел і дослідженні розвитку поставлених проблем; методу ієрархій і графічного методу – при моделюванні загроз розвитку інфраструктури міст та порівнянні показників діяльності і ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

Інформаційною базою дослідження були: Нормативно-правові документи, концепції та програми з питань забезпечення сталого розвитку на державному та місцевому рівнях, діяльність органів місцевого самоврядування; офіційні матеріали органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень; звітно-аналітична інформація вітчизняних та міжнародних статистичних організацій; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з теоретичних та практичних питань сталого розвитку; інформаційно-аналітичні бюлетені. Активно використано Інтернет-ресурси в частині, що стосується міжнародного та вітчизняного досвіду управління сталим розвитком міст.

Практична значимість дослідження: Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних висновків і практичних результатів магістерської роботи в управлінні сталим розвитком міст.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури . Загальний обсяг дипломної роботи складає 110 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Основні теоретичні засади управління сталим розвитком у контексті процесів європейської інтеграції

1.1. Основна ідея сталого розвитку міст

Головний постулатом XXI століття, що спрямований на сталий економічний, соціальний і екологічний розвиток, виявлені широкі аспекти життя, включаючи еволюцію населених пунктів. Ця ідея сталого розвитку виникла на тлі усвідомлення негативного впливу людської цивілізації на навколишнє середовище, що особливо актуалізувалося у XX столітті. Підґрунтя для створення нового підходу до розвитку людства виникли протягом кількох століть. Перші спроби наукового розгляду взаємодії природи та людини відбулися ще в античні часи (Емпедокл, Лукрецій та інші), хоча вони мали обмежений характер. Значний розквіт вивчення цього питання відбувся у другій половині XIX - на початку XX століття, коли відомі археологічні відкриття дозволили розширити та уточнити наукове розуміння про походження та розвиток людства, а накопичений емпіричний матеріал заклав основи еволюційної та історико-культурної антропології.

Варто зазначити великий внесок у розвиток нової теорії з боку нашого земляка С. Подолинського (народився у 1850 році), який у 1880 році у своєму основному творі "Праця людини і її відношення до розподілу енергії" вказав, що процеси глобального характеру призводять до "повільного зменшення перетвореної енергії на земній поверхні", але запаси для майбутнього використання ще значні. Він підкреслив, що розподіл цієї енергії на земній поверхні може бути оптимізований за умови відповідного управління. Подолинський ретельно досліджував перетворену енергію на Землі, звертаючи увагу на її використання для механічної роботи і визначаючи роль праці у глобальному розподілі енергії.

Згідно з його висновками, хоча загальна кількість енергії, яка надходить на поверхню Землі від Сонця та з її внутрішніх джерел, поступово зменшується, загальна кількість енергії, яка накопичується на земній поверхні та доступна

людству, зростає за участю людини та домашніх тварин. Важливим елементом у перетворенні сонячної енергії на Землі є рослини. [25]

Для характеристики поглядів Подолинського великий інтерес представляє його стаття "Громадівство і теорія Дарвіна", де він аналізує соціальний дарвінізм і висловлює критику соціальних дарвіністів, які спростовували можливість соціалізму через нерівність між людьми. Подолинський, посилаючись на соціалістичне тлумачення рівності, визнає існування нерівності у майбутньому суспільстві, але вважає, що соціалістична організація забезпечить всебічний розвиток усіх громадян. Важливо відзначити, що початкові пошуки виходу з глобальної кризи пов'язані з вченням академіка В. Вернадського про ноосферу.

Зазначено, що ранні пошуки вирішення глобальної проблеми пов'язані з ідеями академіка В. Вернадського про ноосферу. Поняття "ноосфера" відображає сучасну стадію розвитку біосфери, що поєднує природознавство з соціальними науками, де інтереси всіх осіб, а також свобода думки, визначають соціальну справедливість. Перехід від біологічного етапу до економічного, соціального та духовного розглядається як нова фаза розвитку живої природи. [8]

В. Вернадський намагався визначити об'єктивні закономірності самоорганізації ноосфери, розкрити її походження, розвиток і важливість. Він зауважив, що ноосфера виникла через поширення людством свого впливу на всю планету, утвердження всесвітності в історії людства та об'єднання людства в єдину цивілізацію. Таким чином, він підкреслив, що життя людства формується не на основі класових інтересів, а на основі інтересів народу і кожної особистості. Цей висновок був особливо сміливим у період революцій і воєн. За словами В. Вернадського, соціальні та природні тенденції вимагають рівності між усіма людьми і ставлять інтереси та добро всіх як реальне планетарне завдання.

Отже, автор робить висновок, що для переходу від біосфери до ноосфери, системі суспільство-природа, необхідна єдина наукова планетарна думка, що об'єднує всі держави. Такі погляди В. Вернадського, навіть зараз, виглядають фантастичними і схожими на твори іншого відомого українського письменника-фантаста В. Савченка. Проте, В. Вернадський виступає не лише як теоретик, але

і як практик, який усвідомлює загрозу для суспільства та пропонує шляхи її упередження. Він переконаний, що майбутнє людства залежить від самого людства і нова автотрофна істота зможе реалізувати свої духовні потенціали, що відкриє шляхи до кращого життя.

На думку В. Вернадського, розвиток нового типу людини пов'язаний з відкриттям зовсім нових джерел енергії. Наукові досягнення, що досягли неймовірних раніше масштабів, будуть використовуватися в військових справах. В. Вернадський закликає вчених та всю людність уберегти людство від самознищення та зупинити майбутні війни. Отже, четвертою передумовою ноосфери є виключення війни з життя суспільства.

Ця теза В. Вернадського стає особливо актуальною сьогодні, на початку XXI століття, у зв'язку з конфліктом, який відбувається між Російською Федерацією та Україною.

В. Вернадський був одним з перших природознавців, які підняли проблему "особистої етики вченого". За його думкою, вчений має особисту відповідальність за долю планети та людства. Вирішення проблеми ноосферизації, на його переконання, повинно відобразитися у філософсько-етичній сфері. Отже, ще однією передумовою формування ноосфери є синтез науки, моралі, мистецтва та філософії.

Підсумовуючи свої думки, В. Вернадський вказує, що поява ноосфери співпадає з розвитком світових демократичних суспільних відносин, і біогеохімічне уявлення про ноосферу, яке виникає з біогеохімічних концепцій, повністю узгоджується з основною ідеєю наукового соціалізму.

Таким чином, концепція ноосфери у філософії В.І. Вернадського охоплює природознавчий, суспільний, філософський і суспільно-моральний аспекти. Його погляди на найближче майбутнє суспільства включають ідею повного підкорення держави народів, перехід до федеративного устрою країни та заміну централізованого управління місцевою владою. Виникнення ноосфери, на думку В. Вернадського, є об'єктивним і неминучим виявом життя як природного явища. Йдеться вже не про руйнівне втручання в природу, а про науково обґрунтоване

збереження на Землі умов для життя і щастя людей. Визначальним фактором має бути не стихія природного розвитку, а інтелект людини. [8]

Отже, можна прийти до висновку, що вчення В. Вернадського було проривом наукової думки, залишаючись актуальним і в наші дні. Основні його положення:

- Ноосфера представляє собою останню історичну стадію геологічної оболонки біосфери, яка трансформується за діяльністю людини.
- Ноосфера є сферою розуму та праці.
- Зміни в біосфері виникають як в результаті свідомої, так і підсвідомої діяльності людини.
- Розвиток ноосфери залежить від прогресу соціально-економічних факторів.

Ці ідеї відповідають реальності життя, є правдивими за суть і стали фундаментом для формування сучасної концепції сталого розвитку.

Багато публікацій українських та світових ЗМІ у 2013 році, присвячених 150-річчю від дня народження цього вченого, підтверджують важливість його наукових праць. "Про Володимира Вернадського було написано багато. Проте його особистість настільки величезна, що кожен може знайти у ній свій шлях. Його роботу колишній високопосадовець, В. Запорожан, описав так: "Вернадського примушували до відступів, забували, знову відкривали, захоплювались, схилилися перед ним, знову заносили його у архів і знову намагалися розкрити геніальну суть його вчень. Проте єдине, що в усіх підходах зберігається, - Володимир Вернадський - великий учений, виняткова особистість. Його праці і сьогодні вважаються класичними науковими творами у багатьох галузях знань. Він залишається нашим сучасником, видатним мислителем та провидцем".

У 50-60-х роках минулого століття розвиток регіонів був пов'язаний переважно з економічним зростанням та підвищенням економічної ефективності. Проте на початку 70-х років, через несправедливий розподіл доходів та зростання кількості бідних у країнах, що розвиваються, питання соціальної

справедливості отримали такий же важливий статус, як і економічна ефективність. Однак збільшення споживання природних ресурсів призвело до деградації навколишнього середовища та негативно позначилося на здоров'ї людей. Це спричинило наростаючу загрозу "межам зростання", на яку у 1972 році звернув увагу Римський клуб. Для запобігання екологічній кризі, третя мета - збереження довкілля, була включена до концепції розвитку. Вперше ця проблема була піднята на Конференції ООН з довкілля людини у 1972 році у Стокгольмі, яка визнала актуальність екологічних проблем і необхідність створення ефективних міжнародних механізмів для їх вирішення. [19]

Згідно з дослідженнями вчених технічних університетів, характерною рисою ХХ століття було нестримне прагнення людства до забезпечення економічного і технологічного прогресу. Оцінка успіху визначалася переважно зростанням валового внутрішнього продукту. Вважалося, що цей розвиток автоматично призведе до підвищення добробуту і рівня життя людей, і різні сфери, такі як економіка, довкілля та суспільні інститути, функціонували ізольовано одна від одної. Це призвело до руйнування природної основи існування та внутрішнього світу людини, а суспільство фактично жило за рахунок майбутніх поколінь. На початку ХХІ століття це призвело до глобальних екологічних проблем, голоду, збіднення більшості населення, деградації моралі, наростання регіональних та міжетнічних конфліктів і тероризму.

У зв'язку з наведеними обставинами, прогресивна міжнародна громадськість та відомі недержавні міжнародні організації, такі як Римський клуб (відомий своєю працею "Межі зростання"), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, Лаксембург, Австрія), Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень та інші, вирішили розпочати новий підхід до розв'язання зазначених глобальних проблем, відомий як концепція сталого розвитку (sustainable development).

Цей підхід, в значній мірі, є наслідком концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським ще в першій половині ХХ століття. Сутність його полягає в обов'язковій взаємодії економічного, екологічного та

соціального розвитку таким чином, щоб якість та безпека життя людей не зменшувалися від покоління до покоління, довкілля залишалося безпечним і стан його покращувався, а соціальний прогрес враховував потреби кожної людини.

М. Гончаренко зауважує, що у 1980 році, після публікації "Всесвітньої стратегії охорони природи" (ВСОП) Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП), розпочалося обговорення про регіональну політику сталого розвитку як наукового і практичного явища. У цьому документі було висунуто нове принципове положення, яке стверджувало, що збереження природи є нерозривно пов'язаним з питаннями розвитку. Таким чином, розвиток суспільства мав відбуватися за умови збереження природи. Це було визнано світовим співтовариством, яке вважало, що збалансований розвиток має стати пріоритетним завданням міжнародного співробітництва.

А. Лелеченко, у своїй статті 2016 року, зазначає, що аналіз згаданих напрямків показує, що під "сталим розвитком" розуміється модель руху вперед, за якої задоволення життєвих потреб поточного покоління не лишає майбутні покоління позбавленими такої можливості. [19]

У подальшому це визначення стало одним з найбільш цитованих. Розвиток підходів до обґрунтування поняття сталого розвитку відбувався шляхом виділення трьох його складових: економічної, соціальної і сфери довкілля, збалансування яких і забезпечить у результаті задоволення життєвих потреб людей нинішнього покоління без загрози можливості майбутніх поколінь задовольняти їх власні потреби.

На основі аналізу концепцій екологізації та соціалізації економіки в дисертаційному дослідженні І. Вахович виокремлює три основні підходи до вивчення концепції сталого розвитку.

- Екологоцентричний підхід - під час дослідження сталого розвитку увага акцентується переважно на екологічній складовій. Це пов'язується з оптимізацією діяльності людини по відношенню до навколишнього середовища. Авторами цих підходів пропагується збереження природних ресурсів, в тому числі за рахунок скорочення темпів економічного зростання.

Недоліком даного підходу є неврахування наростаючих потреб людства, що унеможлиблює призупинення економічного зростання

- Економікоцентричний підхід - розглядаються можливості забезпечення потреб поколінь за допомогою економічного зростання, допускається взаємозаміна ресурсів, не враховуючи обмеженість та вичерпність природно-ресурсного потенціалу як перешкоду подальшому зростанню. Прогалинами такого підходу є пріоритетність економічних інтересів над соціальними та екологічними, що порушує гармонійне співіснування людини та навколишньої дійсності у стратегічній перспективі;
- Соціоцентричний - сталий розвиток можна розглядати як збалансований за соціальною та економічною складовими, тобто ставиться завдання оптимального управління сукупністю соціокультурного багатства, яким володіє цивілізація на конкретному етапі всесвітньоісторичного розвитку на основі прискорення темпів економічного зростання задля всестороннього задоволення потреб людини. Недоліком такого підходу є опосередкованість ролі екологічної складової у забезпеченні потреб нинішнього та майбутнього поколінь.

На закінчення XX століття кілька міжнародних ініціатив стали важливими вузловими етапами у розвитку концепції сталого розвитку.

Вузловими етапи розвитку концепції сталого розвитку є (згідно довідкових матеріалів) :

- Конференція ООН з оточуючого середовища (Стокгольм 1972р.) Затвердження плану дій щодо екологічної діяльності.
- Конференція (Найробі 1982р.) Декларація ООН акцентує увагу на екологічних проблемах.
- Звіт Міжнародної комісії з довкілля та розвитку «Наше спільне майбутнє» (Книга Комісії Брундланд 1987р.) Популяризація сталого розвитку. Конференція ООН (Стокгольм 1992р.) Вирішення проблем охорони навколишнього середовища.

- Конференція ООН з довкілля розвитку (Ріо-де Жанейро 1992р.) Зв'язок економіки та екології.
- Спеціальна Сесія Генеральної Асамблеї ООН (Нью-Йорк 1997р.) Прийнято Програму виконання «Порядку денного на XXI століття».
- Саміт тисячоліття ООН (Нью-Йорк 2000р.).
- Всесвітній саміт зі сталого розвитку (Йоганнесбург 2002р) Прийняття Йоганнесбургської декларації по сталому розвитку та Плану виконання рішень.
- Конференція ООН зі сталого розвитку (Ріо-де Жанейро 2012р.) Розгляд нових і невідкладних проблем, що виникають.
- Саміт ООН зі сталого розвитку Нью-Йорк 2015 Прийнято «Цілі сталого розвитку» (ЦСР, відомі також як Глобальні цілі) — ключові напрямки розвитку країн, що були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку.

[Згідно довідкових матеріалів]

Основний документ сталого розвитку, "Порядок денний на XXI століття", має окремий розділ, присвячений сталому розвитку населених пунктів, але не надає чіткого визначення цього поняття. Хоча цей документ зосереджується на питаннях ефективного управління і планування розвитку населених пунктів. Крім того, "Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку" та "План виконання рішень", ухвалені на Йоганнесбурзькому саміті в 2002 році, також не містять визначення сталого розвитку населених пунктів.

Конференція ООН зі сталого розвитку у Ріо-де-Жанейро 2012 року мала три основні цілі: сприяти політичній підтримці сталого розвитку, оцінити прогрес і виправити недоліки у виконанні зобов'язань та розглянути нові та невідкладні проблеми. Під час конференції були обговорені дві теми, затверджені країнами-учасницями: "Зелена економіка в контексті сталого розвитку та боротьба з бідністю" і "Інституційні рамки сталого розвитку".

Особливу вагу мав Саміт ООН зі сталого розвитку, який відбувся у Нью-Йорку у 2015 році. На цьому саміті були прийняті "Цілі сталого розвитку" (ЦСР), також відомі як Глобальні цілі, як ключові напрямки розвитку країн. Вони

замінили Цілі розвитку тисячоліття, термін яких завершився у 2015 році. ЦСР призначені на період від 2015 до 2030 року і складаються з 17 Глобальних цілей, які мають 169 завдань.

З офіційним документом Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року", що був оприлюднений 25 вересня 2015 року, вводиться новий план дій, спрямований на приведення світу на шлях сталого та життєздатного розвитку. Цей документ є основою для сучасних програм сталого розвитку міст.

Протягом періоду з 1992 по 2015 роки проводилася систематична робота з теоретичного осмислення існуючих проблем, а також розробки і прийняття обов'язкових документів для виконання країнами-членами ООН. В той же час ішли наукові дослідження і практичні експерименти забезпечення сталого розвитку.

Українські дослідники у галузі "Державного управління" регулярно намагалися проаналізувати суть парадигми сучасного суспільного розвитку. Наприклад, В. Бакуменко та С. Попов виклали теоретико-методологічні основи створення парадигми інноваційного розвитку суспільства, доповнивши її сучасними концепціями модернізації публічного управління. За їхніми словами, поєднання підходів сталого розвитку з глобалізаційним, інформаційним, європеїзаційним, інноваційним, циклічно-генетичним та соціальним формує синергетичну концепцію, яка є комплексним механізмом нововведень.[5]

Чинники, що впливають на розвиток міст, включають особливості історичного контексту, політичну, економічну та соціальну обстановку в країні, а також характеристики конкретного населеного пункту, що обумовлені специфікою регіону. Вони визначаються унікальними природними, трудовими, виробничими та фінансовими можливостями території, а також її географічним розташуванням. Важливою є також роль даного населеного пункту у міжнародній та національній системі праці.

О. Гіндес розглядає концептуальні принципи [10] теорії сталого розвитку та вважає, що вона базується на таких положеннях:

1) Необхідно збалансувати масштаби експлуатації ресурсів, напрям інвестицій та орієнтацію технічного і соціального розвитку з майбутніми потребами нащадків.

2) Поняття потреб включає інтереси найбільш вразливих верств світового населення, задоволення яких вважається пріоритетним.

3) Обмеження в експлуатації природного середовища і ресурсів є неминучими, проте вони повинні враховувати досягнутий рівень технічного розвитку і соціальної організації суспільства, а також здатність біосфери впоратися з наслідками людської діяльності. [10]

Таким чином, глобальна сутність сталого розвитку вимагає не лише переходу держав до нової цивілізаційної парадигми за історичними масштабами, але й посилення інтеграційних процесів на світовому рівні. Незважаючи на різницю у рівнях соціально-економічного розвитку, етнічні й культурні відмінності, всі країни повинні брати участь у глобальному процесі, спрямованому на забезпечення виживання всього людства та збереження біосфери.

Одночасно важливо підкреслити критичне ставлення до концепції сталого розвитку. Практика та дослідження свідчать, що на сьогодні категоріальний апарат цієї концепції ще не визначений належним чином, і переважно використовується термінологія з економічних наук.

Особливу увагу слід приділити понятійному апарату сталого розвитку, який систематично вдосконалювався протягом тривалого часу.

Проте слід відзначити, що лише на початку XXI століття розпочалися спроби визначити сутність деяких термінів у їх специфічному контексті, хоча це завдання можна вважати одним із першочергових, оскільки конституювання поняття сталого розвитку можливе лише на основі розробки відповідної категоріальної бази.

Для уточнення значення англійського виразу "sustainable development" варто звернутися до його докладного визначення та відстежити еволюцію використання. Термін "sustainable development" з'явився у 60-х роках XX століття

під час дискусії щодо вивчення екологічних систем і окремих популяцій. Тоді вживався термін "sustainability" для опису розвитку популяції, який був синхронізований з розвитком екосистеми, до якої вона належала.

Отже, було запропоновано використовувати термін "sustainable development" у контексті функціонування людської популяції, розуміючи його як розвиток суспільства, що забезпечує збереження екологічної ніші людини, тобто умов для розвитку цивілізації в цілому. Оскільки біосфера є екологічною нішею людства, логічно вважати "sustainable development" ідентичним терміну, що означає такий розвиток, який не руйнує біосферу. [згідно довідкових матеріалів]

У ширшому значенні, сталий розвиток можна розглядати як розвиток, що не призводить до неповернених змін у середовищі існування людини.

В українській мові поняття "sustainable development" часто трактується як "стійкий", "сталий", "гармонійний" або "збалансований" розвиток. У науковій літературі та ЗМІ найчастіше вживається термін "сталий розвиток".

Деякі вчені вважають український переклад "сталий розвиток" за невдалий з різних причин, зокрема через те, що в західно-європейських мовах "sustainable development" трактується як самовідтворювальний або підтримуваний розвиток.

Багато авторів відмічають нелогічність поєднання понять "сталість" і "розвиток". Наприклад, В. Пащенко аргументовано стверджує, що розвиток має бути не сталим або стабільним, а підтримуваним з боку людської спільноти, і не тотально підтримуваним щодо всіх процесів — як еволюційних, так і революційних (катастрофічних), а вибірково – мають підтримуватися лише процеси, спрямовані на "коеволюцію природи і людини".

Автор пропонує введення поняття екоеволюції, яка відмінна від революційних змін у суспільстві та катастрофічних змін у природі. Він наголошує на перевазі двох складових підтримуваного розвитку: еволюційності та екологічності. За його словами, еволюційність є необхідною та об'єктивною, в той час як екологічність залежить від дій людини. Поєднання цих складових утворює екоеволюцію, яка є ключовою особливістю підтримуваного розвитку та основною складовою нової парадигми природознавства.

О. Гіндес наголошує, що концепція "стійкого розвитку" [10] краще відображає суть "sustainable development". Він вказує на неминучість революційної складової розвитку, яка є невід'ємною частиною природних систем. Суть "стійкого розвитку" полягає не в тому, щоб нейтралізувати революційний етап розвитку, а в зменшенні його негативних наслідків. Рух до "стійкого розвитку" передбачає гармонізацію відносин між людством і біосферою, розвиток у відповідності з природними законами і усвідомлені обмеження на споживання ресурсів

Група авторів під керівництвом В. Боголюбова (2018 р.) надала детальне визначення та розуміння стратегії сталого розвитку. Вони відзначають, що термін "сталий розвиток" є офіційним українським еквівалентом англійського "sustainable development". Його дослівний переклад може бути "життєздатний" або "тривкий розвиток", а розширене тлумачення — "само підтримуваний розвиток". Стратегія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорує екологічну небезпеку від розвитку за екстенсивною моделлю. Також близького змісту має термін "екорозвиток", сформульований Морісом Стронгом у 1972 році на Стокгольмській конференції ООН з навколишнього середовища. Екорозвиток означає екологічно зорієнтований соціально-економічний розвиток, при якому зростання добробуту людей не супроводжується погіршенням їхнього середовища і деградацією природних систем.

Ф. Рагімов провів системне дослідження формування концептуальних засад удосконалення механізмів державного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації. У своїй роботі він систематизував принципи розробки та функціонування комплексного механізму державного управління. Цей механізм характеризує рівень здатності системи публічного управління не лише функціонувати в умовах суспільних трансформацій, а й запроваджувати інноваційні форми та методи діяльності на рівні адміністративно-територіальних одиниць. Він вважає, що стратегічним напрямом інституціональних змін у системі державного управління в Україні є трансформація наявної моделі

територіального управління, запровадження принципів децентралізації та субсидіарності, а також імплементація позитивного зарубіжного досвіду регіонального управління.

Розглядаючи різні теорії регіонального розвитку, автор вбачає, що всі вони входять до інтегрованого наукового напрямку, який поєднує економічні, соціальні, культурні, екологічні та інші аспекти функціонування регіонів з метою формування системи уявлень про закономірності їх розвитку і функціонування. На основі методології теорії регіонального розвитку висуваються такі пропозиції: 1) виявлення тенденцій розвитку регіонів; 2) розробка моделей та механізмів регіонального розвитку; 3) прогнозування результатів реалізації галузевих і локальних реформ; 4) розробка алгоритмів впровадження системних реформ на основі міжнародного досвіду та принципів «Good governance».

Також запропоновано концептуальні підходи до ухвалення та реалізації стратегій регіонального розвитку. У публікаціях українських вчених були спроби графічно зобразити ці підходи. Прикладом такої спроби є опублікована у 2006 році в Івано-Франківську графіка «Моделювання сталого розвитку регіону». Такі моделі можуть бути використані для реалізації концепції сталого розвитку на національному та регіональному рівнях.

Моделлю реалізації концепції сталого розвитку (СР) міст може бути така схема: [16]

Поняття СР - розвиток, який забезпечує потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити власні потреби. Складовими СР є:

Економічні складові - збереження та розвиток сукупного капіталу; раціональне Використання природних ресурсів; екологізація економіки –«зелена економіка».

Соціальні складові - орієнтація на людину; справедливий розподіл благ збереження культурного капіталу й різноманіття; задоволення потреб у чистому довкіллі.

Екологічні складові - протидія зміні клімату; збереження морських, водних екосистем і екосистем суші» збереження і відтворення біорізноманіття.

Основні рівні реалізації СР - Міжнародний (загальноцивілізаційний), міждержавний рівень; Державний, національний рівень Регіональний рівень.

Аналіз українських нормативно-правових актів, що стосуються сталого розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях, дозволяє скласти Таблицю 4. Ця таблиця не претендує на вичерпність і може бути доповнена. Документи розміщено у хронологічному порядку, але слід пам'ятати, що до них періодично вносяться зміни. Наприклад, у Законі України «Про основи містобудування» статтю 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 2257-III від 08.02.2001 року, який стосується раціонального використання земель та територій для містобудівних потреб та підвищення ефективності забудови та іншого використання земельних ділянок. Стаття 19 «Забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій при здійсненні планування і забудови територій» викладена в редакції Закону № 2257-III від 08.02.2001 року.

Визначення поняття «Сталий розвиток» у НПА України, що стосуються населених пунктів: [32, 34]

Про основи Містобудування (ЗУ від 16 листопада 1992 року № 2780-XII Ст. 19.(в редакції Закону № 2257-III від 08.02.2001) - Сталий розвиток населених пунктів передбачає соціально, економічно і екологічно збалансований їх розвиток, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційна інформаційної, інженерної інфраструктури.

Концепція сталого розвитку населених пунктів (Постанова ВРУ від 24 грудня 1999 року N 1359-XIV) - Сталий розвиток населених пунктів це соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного

життєвого середовища для сучасного та 32 наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини.

Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року (Проект ЗУ 2018 р.) Сталий розвиток (англ. sustainable development) - розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби. Це збалансований розвиток країни і регіонів, при якому економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р (Постанова КМУ від 5 серпня 2020 р. № 695) Сталий розвиток забезпечення невиснажливого, ощадного та ефективного використання енергетичних, матеріальних, природних та інших ресурсів для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Ідея збереження навколишнього середовища виникла в давнину і розвивалася разом з прогресом людської цивілізації, поєднуючи економічний розвиток з соціальними та екологічними заходами. У кінці ХІХ століття інтенсивний промисловий прогрес сприяв активним пошукам заходів для охорони природи та раціонального використання ресурсів.

Переломним стало вчення В. Вернадського про ноосферу, яке стало базою для об'єднання зусиль на планетарному рівні. В останні десятиріччя ХХ століття людство активно працювало над розумінням нових викликів, зокрема, впливу цивілізації на природу, та намагалося регламентувати цей вплив.

Ідея сталого розвитку, або "sustainable development", спрямована на комплексний розвиток, включаючи економіку, соціальну сферу та охорону навколишнього середовища, хоча для позначення цього процесу використовується різна термінологія.

Українські вчені внесли вагомий внесок у вивчення суті сучасних процесів та пояснення специфіки публічного управління у сучасному світі.

1.2. Теоретичні основи та принципи управління сталим розвитком міських територій.

Проведений аналіз показує, що під теоретичними основами управління сталим розвитком слід розуміти визначення його сутності, завдань, принципів та методів забезпечення, а також пояснення ключових термінів і визначення принципів.

Проблематика управління сталим розвитком широко вивчається як на теоретичному рівні, так і в навчальних посібниках. Наприклад, у посібнику "Стратегії сталого розвитку", призначеному для вивчення однойменної дисципліни, автори - В. Додровольський, Є. Безсонов, Г. Непеїна, Д. Крисінська, Н. Сербулова - розглядають історико-теоретичні аспекти сталого розвитку, сучасні особливості розвитку біосфери, стратегії сталого розвитку для держав та територіальних громад, а також особливості цілей сталого розвитку до 2030 року. [36, 37]

Результати теоретичних досліджень використовуються і у нормативно-правових актах. Наприклад, у проекті Закону України "Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року" розкрито ключові поняття сталого розвитку. В усіх теоретичних дослідженнях зазвичай розглядаються поняття сталого розвитку та його принципи.

Термін "принцип" походить від латинського слова "principium", що означає початок, основа. Отже, принцип - це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки. За В. І. Далем,

слово "принцип" означає наукове або моральне початок, основу, правило, від якого не відступають.

У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права вчені використовують такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірності, сутність, система координат і т. д. Багато з цих категорій є взаємозамінними

Тому принципи - це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення.

З мого погляду, при визначенні принципів управління сталим розвитком міста доцільно йти від загального до конкретного, орієнтуючись на декларування принципів у нормативно-правових актах. Наприклад, важливо враховувати ініціативу ООН, спрямовану на сприяння соціальної відповідальності бізнесу та підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення більш стабільної та всеохопної економіки. Станом на березень 2021 року до Глобального договору приєдналося більше ніж 12 765 компаній та організацій з більш як 160 країн світу.

Сьогодні досить відомими стали Десять принципів Глобального договору ООН ПРАВА ЛЮДИНИ:

Принцип 1. Ділові кола повинні підтримувати та поважати захист проголошених на міжнародному рівні прав людини.

Принцип 2. Ділові кола не повинні бути причетні до порушень прав людини.

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ:

Принцип 3. Ділові суб'єкти мають підтримувати свободу об'єднань та реальне визнання права на укладання колективних договорів.

Принцип 4. Ділові суб'єкти повинні працювати на ліквідацію всіх форм примусової праці.

Принцип 5. Ділові суб'єкти мають прагнути до повної ліквідації дитячої праці.

ДОВКІЛЛЯ:

Принцип 7. Ділові суб'єкти мають підтримувати підхід до екологічних питань, що базується на принципі обережності.

Принцип 8. Ділові суб'єкти повинні впроваджувати ініціативи, спрямовані на підвищення відповідальності за стан довкілля.

Принцип 9. Ділові суб'єкти мають сприяти розвитку та поширенню екологічно безпечних технологій.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ:

Принцип 10. Ділові суб'єкти повинні протидіяти всім формам корупції, включаючи здирництво та хабарництво.

Універсальні принципи гарного врядування відповідно до європейської стратегії інновацій: чесне проведення виборів, представництво та участь, зворотний зв'язок, чутливість, ефективність та результативність, відкритість і прозорість, верховенство права, етична поведінка, компетентність і спроможність, інноваційність та відкритість до змін, сталий розвиток та стратегічна орієнтація, раціональне управління фінансами.

У нашому аналізі видно, що сталий розвиток входить до складу принципів належного урядування. Необхідно також згадати принципи екологічної політики ЄС, які систематично реалізуються, починаючи з Римської угоди 1957 року: субсидіарність, обережність, профілактика, принцип "забруднювач платить" (відшкодування збитків, заподіяних природі), інтеграція екологічної політики з економікою та соціальною сферою.

Одним з ключових факторів досягнення сталого розвитку на рівні держави є його реалізація на місцевому та регіональному рівнях. Локалізація сталого розвитку передбачає більш тісний зв'язок між програмами місцевих органів влади та глобальними цілями та стратегічними програмами держави. Місцеві органи влади повинні забезпечити зміни, які найкраще допоможуть узгодити глобальні цілі та завдання громад. Реалізація сталого розвитку на місцевому рівні також неможлива без урахування складних процесів реформи децентралізації, включаючи бюджетну.

Важливо відзначити, що стратегічне планування має велике значення, особливо це помітно в контексті численних проєктів, що реалізуються в Україні за підтримки зарубіжних партнерів. Один з таких прикладів - практичний посібник "Стратегічне планування місцевого розвитку", що був розроблений та виданий в Україні у 2012 році за підтримки швейцарсько-українського проєкту "Підтримка децентралізації в Україні".

У цьому посібнику, авторами О. Бердановою та В. Вакуленком, розглянуті як теоретичні, так і практичні аспекти стратегічного планування. Вони розкривають його нормативно-правові основи, надають огляд технології розробки стратегічного плану та моніторингу і оцінювання його реалізації. [6]

Додатки до цього посібника також цікаві, оскільки вони присвячені як теоретичним аспектам (принципи стратегічного планування сталого економічного розвитку), так і практичному досвіду міст України.

Авторами виділено 11 принципів стратегічного планування сталого економічного розвитку: 1. Орієнтація на потреби людей; 2. Формування консенсусу щодо довготермінової мети (бачення) розвитку територій; 3. Усебічність та цілісність; 4. Спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети; 5. Проведення комплексного аналізу стану розвитку територіальної громади; 6. Обов'язковість моніторингу та оцінювання; 7. Наявність відповідальності та лідерства на місцевому рівні; 8. Наявність впливової провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися взятих зобов'язань; 9. Розбудова існуючих механізмів і стратегій; 10. Активна й ефективна участь; 11. Зв'язок між національним і місцевим рівнями.

Для органів місцевого самоврядування України при розробці та впровадженні стратегій сталого розвитку першочерговим завданням залишається впровадження в життя принципів, які були задекларовані в статті 4 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997 р.) [27]

"Міське самоврядування в Україні здійснюється на принципах: Народовладдя., Законності., Гласності., Колегіальності., Поєднання місцевих і державних інтересів., Виборності., Правової, організаційної та матеріально-

фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами., Підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб., Державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування., Судового захисту прав місцевого самоврядування".

Вивчення практики органів місцевого самоврядування свідчить, що в основу концептуальних засад управління сталим розвитком міста покладено керівні принципи та положення Європейського Союзу, а саме: Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (Страсбург, 1957 р.), Європейська хартія регіонального просторового планування (Торремолінська Хартія, 1983 р.), Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, 1985 р.), Гетеборзька стратегія сталого розвитку Європи (Гетеборг, 2001 р.), Лейпцизька хартія сталого розвитку міста (Лейпциг, 2007 р.), Стратегія Європа-2020 "Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання" (Брюссель, 2010 р.). [9]

Значущим є відзначення зв'язку між Концепцією сталого розвитку та сучасною парадигмою управління, яка активно втілюється як у країнах Європейського Союзу, так і в численних інших країнах Європи.

У лютому 2014 року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв рішення щодо підтримки впровадження 12 принципів доброго демократичного управління, дев'ятим з яких названо "Сталий розвиток та стратегічна орієнтація" – для врахування інтересів майбутніх поколінь

Були розроблені та прийняті: компоненти принципу – опис діяльності; індикатори, які дозволяють перевірити ступінь впровадження компонентів принципу; опитувальники, які дозволяють визначити позицію громади.

Згідно з думкою Н. Павліхи та М. Войчук, сталий розвиток потрібно розглядати на різних рівнях соціально-економічних систем: глобальному, національному, регіональному і локальному.

Глобальний рівень сталого розвитку передбачає рівномірний соціально-економічний розвиток світової спільноти, збереження та відтворення природного середовища, а також баланс у всіх процесах біосфери. Цей процес

регулюється міжнародними організаціями та міждержавними програмними документами.

Національний рівень сталого розвитку охоплює окремі країни, де стратегічне управління здійснюється на рівні урядів.

Регіональний рівень сталого розвитку характеризується рівновагою між соціальною, економічною і екологічною підсистемами регіону, а управління цим здійснюється на рівні органів державної та регіональної влади.

Локальний рівень сталого розвитку включає міста, сільські території та райони, що передбачає розроблення механізму управління сталим розвитком на основі регіональних і місцевих стратегій з участю органів місцевого самоврядування і громад.

Для досягнення цілей сталого розвитку необхідно забезпечити гармонію між соціальними, економічними та екологічними інтересами. Цей принцип усвідомлюється як в теорії, так і на практиці, відповідно до вітчизняних досліджень та досвіду. [39]

Ще однією ключовою проблемою є неможливість зупинити процеси життєзабезпечення для перетворення поточного механізму, який не відповідає потребам мешканців. Тому визнається, що міське управління повинне демонструвати динаміку і гнучкість у виборі методів впливу на елементи системи управління та внутрішні перетворення міського середовища.

Отже, головним завданням є розуміння цілей і визначення ключових завдань, часових рамок їх виконання та необхідних ресурсів.

Універсальні принципи сталого розвитку були встановлені ще на ранніх конференціях. Декларація Ріо "Про екологічний та економічний розвиток" сформулювала 9 принципів: основою розвитку є люди, які мають абсолютне право на здорове і якісне життя в гармонії з природою; право на розвиток повинно забезпечувати задоволення потреб у розвитку і збереження навколишнього середовища для поточних і майбутніх поколінь; охорона довкілля повинна бути неодмінною частиною розвитку; усі держави і нації мають співпрацювати для зниження рівня бідності; необхідно обмежити та

усунути моделі виробництва, що загрожують довкіллю; впровадження відповідної демографічної політики та залучення всіх громадян до політики з охорони довкілля; активне залучення жінок до вирішення проблем охорони довкілля; забезпечення миру, розвитку і захисту довкілля.

Згідно з міжнародним розумінням, базовими принципами сталого розвитку є: увага, повага і турбота до всіх живих співтовариств; покращення рівня якості людського життя; збереження життєздатності і різноманіття видів на Землі; забезпечення сталого використання відновлюваних джерел ресурсів, зменшення виснаження невідновлюваних ресурсів; зміна індивідуальних позицій і діяльності.

Сайт «Сталий розвиток для України» відзначає, що сталий розвиток впроваджується на основі таких принципів: [36]

Принцип взаємозалежності передбачає оцінку взаємозв'язку людини і природи на місцевому та глобальному рівнях;

Принцип різноманітності означає оцінку важливості природного і культурного розмаїття в нашому житті, економіки і добробуту;

Принцип вантажопідйомності передбачає визнання, що ресурси планети є вичерпаними, і наслідками некерованого і нестійкого зростання є збільшення масштабів зuboжіння;

Права і обов'язки включають в себе розуміння важливості універсальних прав і визнання, що наші дії можуть мати наслідки для нинішнього і майбутніх поколінь;

Невизначеність і запобіжні заходи — це розуміння того, що наші дії можуть привести до непередбачених наслідків і заохочення до обережного підходу до добробуту нашої планети. [36]

В. Николаєнко та В. Назаренко, використовуючи дослідження зарубіжних науковців, визначають кілька груп теоретичних принципів організації управління розвитком територій:

- Гармонізація галузевого управління та функціональних завдань.

- Поєднання правових норм, громадянських свобод і потреб централізованих владних повноважень.
- Взаємозв'язок економічної самостійності територіального утворення і його ролі в державній системі поділу праці.
- Об'єднання економічних і соціальних напрямів розвитку.
- Дотримання принципів місцевого і національного рівня державного управління. [36]

Крім того, важливо враховувати складність структури системи управління містом, яка включає населення, муніципальний сектор, органи місцевого самоврядування, органи державної виконавчої влади, бізнес та інші. На основі практики науковці відзначають такі принципи, як комплементарність, субсидіарність, демократизм, депарламенталізація та інші.

Шаров Ю., Чикаренко І., Маматова Т., серед основних принципів, на яких має базуватися концепція сталого розвитку на місцевому рівні, виділяють наступні:

- Розвиток, що керується та стратегічний типи місцевого розвитку, з урахуванням не тільки сучасних, а й потенційних потреб територіальної громади.
- Врахування обмежень, які існують у сфері використання природного потенціалу, що пов'язане із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також зі здатністю біосфери до самовідновлення.
- Забезпечення соціальної справедливості розподілу та вживання благ, включаючи запобігання надмірному використанню ресурсів, досягнення рівноваги між використанням ресурсів та екологічними можливостями території, а також забезпечення енергозбереження та енерговідновлення.
- Інтеграція інноваційної, стратегічної та проектної діяльності на місцевому рівні для підвищення ефективності та результативності управління у сфері забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

В Україні постійно проводиться моніторинг виконання Цілей сталого розвитку (ЦСР) і окремих завдань. [22, 23] У 2017 році була підготовлена

національна доповідь, в якій були визначені основні показники для досягнення цих цілей та представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки та пріоритетів України. Протягом року була підготовлена аналітична доповідь про потенціал ЦСР у регіональному контексті. У 2019 році була представлена дискусійна доповідь, присвячена оцінці стану регіонів України в контексті ЦСР. Автори цієї доповіді, опираючись на офіційно адаптовані національні цілі та відповідні індикатори, запропонували систему критеріїв для оцінки ЦСР на рівні кожного регіону станом на 2015 рік, яка визнана базовою для вимірювання прогресу у досягненні ЦСР. Також у тому ж році Державна служба статистики України підготувала моніторинговий звіт.

В проекті Закону України "Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року" виділено важливе місце принципам сталого розвитку. [28,36]. У підрозділі 2 "Керівні принципи стратегії" наведено такі пункти: захист прав людини; верховенство права; належне врядування; участь громадськості, представників бізнесу та соціальних партнерів; інтеграція політики та управління; солідарність всередині поколінь і між поколіннями; використання найкращих з наявних знань; принцип запобігання; принцип "користувач платить"; принцип "забруднювач платить". Розроблення стратегій сталого розвитку міст у відповідності до Цілей сталого розвитку ООН є важливим завданням як для органів місцевого самоврядування, так і для наукових закладів. Академія публічно-приватного партнерства розробила власну методологію для цього завдання, яка базується на методах теорії стратегічного управління та мультикритеріального експертного аналізу. Ця методологія була презентована у Європейській Економічній Комісії ООН та рекомендована для застосування містами при плануванні їх довгострокового розвитку з метою досягнення Цілей сталого розвитку. [38]

За активної співпраці з органами місцевого самоврядування та громадськістю розроблено Стратегію сталого розвитку міста Олександрія до 2030 року, Стратегію сталого розвитку міста Бурштин до 2030 року, і реалізується Пілотний проект стратегії сталого розвитку міста Біла Церква до

2032 року. Процес підготовки таких документів проходить у кілька етапів: [31, 32]

1. Академією підготовлено проект Стратегії сталого розвитку м. Біла Церква, спрямований на трансформацію міста у стале та розумне (Smart City) відповідно до принципів, закладених у Цілі сталого розвитку ООН, зокрема, ЦСР 11. Цей проект також враховує національні індикатори ЦСР та базується на методології Європейської Економічної Комісії ООН щодо визначення індикаторів сталого розвитку міста.

2. Проводиться обговорення проекту Стратегії з мешканцями міста, а також внесення доопрацювань, враховуючи суспільні очікування щодо розвитку міста на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

3. Формується Асоціація малих міст України та громадська спілка "Біла Церква" за сприяння Академії Публічно-Приватного Партнерства Центру компетенції стратегічного розвитку міст на засадах Цілей сталого розвитку ООН у м. Біла Церква. Мета цієї ініціативи - розповсюдження набутого досвіду, організація навчання міст у сфері планування та імплементації міських стратегій, розроблення інноваційних правових, інституційних та фінансових механізмів реалізації міських стратегій та сприяння їх впровадженню у містах України.

Отже, враховується європейський підхід: головна вимога до підготовки подібних стратегічних документів - поєднання роботи експертів із широким залученням громадськості. Для того, щоб місцеві органи влади та ОМС стали ключовими гравцями у досягненні ЦСР, слід зробити кілька кроків, адаптованих до контексту та потреб конкретних країн.

Таким чином, теоретичні засади сталого розвитку міст є актуальною темою досліджень і широко висвітлюються в публікаціях зарубіжних та вітчизняних авторів. Принципи такого розвитку розкриті переважно у нормативно-правових актах.

1.3. Співвідношення сталого розвитку та інтеграції в Європейський Союз.

Поняття "європейська інтеграція" або "євроінтеграція" може мати різні трактування. У вузькому розумінні це входження країни до Європейського Союзу. У широкому розумінні цей термін зазвичай пояснюють як процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках - соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі і частково розташованих в Європі. Європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу (27 країн) та Ради Європи (46 країн). Інтеграція як економічне явище виникла в середині ХІХ століття, але як процес, що остаточно сформувався, існує лише з другої половини ХХ століття з початком об'єднання країн Європи в економічні та політичні союзи і військово-політичний блок НАТО.

У повсякденному використанні термін "інтеграція" введено у 20-х роках ХХ століття Р. Шмедом, Х. Кельзенем та Д. Шиндлером, які базувались на дослідженнях своїх попередників, зокрема Е. Дюркгейма. Вони перенесли поняття "інтеграція" до аналізу суспільних відносин, маючи на увазі об'єднання людей або навіть держав у певну соціально-політичну спільноту. Термін "європейська економічна інтеграція" став популярним наприкінці 40-х - на початку 50-х років ХХ століття, коли американський адміністратор "плану Маршалла" П. Гофман використовував його у контексті формування наднаціональних економічних співтовариств в Європі. Починаючи з 50-х років ХХ століття, спостерігається чітке розмежування поняття "інтеграція" від інших термінів, які часто використовувалися як його синоніми. Цей процес був непростим, оскільки тоді інтеграцію в тих формах, в яких вона існувала, можна було вивчати тільки на прикладі саме Європейських співтовариств.

Багато українських вчених з публічного управління, таких як В. Баштанник, І. Грицьак, Л. Прокопенко, О. Руденко, О. Рудик, О. Стрельцов, О. Труш, присвятили свої роботи дослідженню євроінтеграційних процесів. Наприклад, колективна праця на тему механізмів регулювання інтеграційних

процесів в Україні представлена у посібнику "Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні".

Поняття інтеграції розглядається авторами в контексті інноваційних трансформацій сучасного суспільства, публічного управління інтеграційними процесами, а також цілями та механізмами європейської інтеграції України. Розглядається також регіональна політика у контексті інтеграційних процесів.

У кінці ХХ століття термін "європеїзація" широко використовувався для позначення "повернення до Європи" колишніх соціалістичних країн.

Сьогодні Рада Європи виступає авторитетною міжнародною організацією, яка здійснює завдання захисту демократії в Європі, а Європейський Союз об'єднує держави, які інтегрують своє право, економіку та політичні процеси.

Рада Європи - міжнародна організація, до складу якої входить 46 держав-членів з європейського регіону. До неї можуть вступити всі європейські країни, які підтримують принцип верховенства права і гарантують основні права та свободи своїм громадянам. Рада Європи займається розгляданням питань, які мають значення для своїх членів, таких як запобігання злочинності, боротьба з наркотиками, охорона довкілля, біоетика та міграція. Вона розробила понад 160 міжнародних договорів, угод і конвенцій, які замінили багато двосторонніх угод між різними європейськими країнами. Основною умовою для вступу країн до Ради Європи є прийняття принципу верховенства права, зобов'язання забезпечити права та свободи людини всім особам під її юрисдикцією і ефективна співпраця з іншими країнами для досягнення цілей організації.

Інтеграція України в Європейський Союз є ключовим пріоритетом зовнішньої політики країни, що відображено у її Конституції та законах. Більшість громадян розглядає цей шлях як засіб зміцнення міжнародного статусу України, забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та національно-культурного відродження, а також як можливість покращення оборонної політики та модернізації національної економіки для конкурентоспроможності на міжнародній арені. [28]

Дипломатичні відносини між Україною та Європейським Союзом були встановлені в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів офіційно визнав незалежність України від імені ЄС. У 1994 році Україна підписала угоду про співпрацю з ЄС, а в 1995 році стала членом Ради Європи. У 1998 році була прийнята Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.

9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та Європейський Союз узгодили політичну домовленість щодо майбутньої Угоди про асоціацію, яка базуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Відповідно до цієї домовленості, у 2009 році був розроблений та затверджений Порядок денний асоціації, який замінив План дій Україна – ЄС і мав на меті визначити шляхи проведення реформ в Україні.

30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди був парафований главами переговорних команд України та ЄС. 19 липня 2012 року був прийнятий розділ Угоди, який стосувався поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, а економічну — 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. З 1 листопада 2014 року почалося тимчасове застосування цієї угоди. [25]

Отже, у 2014 році була укладена Угода про асоціацію України з країнами Європейського Союзу, а у 2022 році Україна отримала статус державного кандидата на вступ до ЄС.

При укладенні угод Україна розуміє, що це означає прийняття зобов'язання зблизити свої норми і стандарти з європейськими у всіх сферах життя.

Стале зростання країн-кандидатів до Європейського Союзу має важливе значення для сприяння їхньому майбутньому вступу до ЄС. Ця тема викликає значний інтерес серед науковців, особливо питання взаємозв'язку сталого розвитку та євроінтеграції.

У вивченні впровадження стратегій сталого розвитку в ЄС багато уваги приділяється науковим статтям, монографіям та посібникам. Такі дослідження розкривають досвід впровадження стратегій і їхню реалізацію.

Українські науковці також приділяють увагу аспектам реалізації стратегій сталого розвитку. Наприклад, монографія О. Г. Білоруса та Ю. М. Мацейка "Глобальна перспектива і сталий розвиток" зосереджується на досвіді європейських країн. Н. Сніткова досліджує економічні аспекти стратегічного планування сталого розвитку в ЄС, Т. Перго аналізує процес розробки стандартів сталого розвитку ЄС, а Ю. Федуня досліджує політику сталого розвитку в країнах-кандидатах на вступ до ЄС.

Л. Дегтярьова, Л. Мельник, І. Якименко, Є. Шаповалов та інші вчені провели порівняльний аналіз законодавства ЄС та України у сфері сталого розвитку. З їхнього дослідження видно, що:

1. Сучасне законодавство ЄС враховує принципи сталого розвитку.
2. У Європейському Союзі створено структуровану правову систему, що базується на рішеннях міжнародних організацій та правових основах ЄС, включаючи нормативно-правові акти різних рівнів.
3. Центральними в НПА ЄС є інтереси людини.
4. З урахуванням євроінтеграційних прагнень України, право ЄС повинне враховуватися в українському законодавстві.

У сфері реалізації стратегії сталого розвитку Європейським Союзом було прийнято кілька стратегічних документів. Перша Стратегія сталого розвитку ЄС була розроблена у 2001 році на засіданні Ради Європи в Гетеборзі. Її метою було забезпечення розвитку загальноєвропейських політичних рамок для забезпечення сталого розвитку, з урахуванням потреб сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь. Стратегія включала заходи для зміни негативних тенденцій та пропонувала новий підхід, за яким економічна, соціальна та екологічна політика ЄС мали бути взаємно узгоджені та підсилювати одна одну.

У стратегії 2001 року було звернуто увагу на найбільш актуальні проблеми того часу, такі як глобальне потепління, поширення антибіотикостійких

мікроорганізмів, загрози здоров'ю, безпека харчування, бідність, збереження природних ресурсів та інші. Пріоритети стратегії включали кліматичні зміни, охорону здоров'я, боротьбу з бідністю та соціальним виключенням, а також управління природними ресурсами та транспортну мобільність. Зазначалося, що кожна країна має розробити національну стратегію сталого розвитку відповідно до Йоганнесбурзького плану дій. Особливу увагу приділено розробці індикаторів сталого розвитку для вимірювання та оцінки ефективності цієї політики в ЄС.

Виконання Стратегії сталого розвитку ЄС зазнало низки труднощів, які були відзначені в Комунікації 2005 року. Європейська Комісія визнала, що, незважаючи на всі зусилля, деякі сектори продовжували розвиватися нестабільно, зокрема це стосувалося зміни клімату та енергоспоживання, стану здоров'я населення, бідності та соціальної виключеності, демографічної ситуації, недостатньо ефективного управління природними ресурсами, використання земель, розвитку транспортної мережі та втрати біорізноманіття. Це змусило до перегляду стратегії сталого розвитку ЄС.

"Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС" (2006) визначила загальний напрямок змін на рівні планування як для ЄС в цілому, так і для окремих країн-членів. Пріоритетними напрямками цього документу були: зміна клімату та чиста енергетика, транспорт, стале споживання і виробництво, збереження і управління природними ресурсами, охорона здоров'я, соціальне включення, демографія і міграція, глобальна бідність та виклики сталого розвитку. Ця стратегія була корельована у 2009 році.

У 2010 році Європейський Союз затвердив третю стратегію сталого розвитку. Названа "Європа 2020: стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання", вона розкриває концепцію соціально-економічного розвитку у першій чверті XXI століття. Орієнтована на забезпечення економічного зростання, стратегія визначає п'ять пріоритетних напрямків діяльності: зайнятість; зміна клімату та енергетика; дослідження та інновації; освіта; боротьба з бідністю.

Виконання цих завдань передбачає скоординовані дії країн-членів ЄС, включаючи соціальне партнерство та розбудову громадянського суспільства. Документ також враховує подолання наслідків глобальної фінансової кризи.

Пріоритети стратегії взаємопов'язані та включають розумне зростання, стале зростання та соціально орієнтоване зростання. У документі визначено сім ключових ініціатив ЄС, серед яких поліпшення фінансування наукових досліджень та інновацій, підвищення ефективності систем освіти, перехід до низьковуглецевої економіки, покращення бізнес-середовища, забезпечення соціальної та територіальної згуртованості.

Узагальнюючи підходи Європейського Союзу до сталого розвитку, Л. Мельник та І. Дегтярьова підкреслюють, що інноваційні стратегії сталого розвитку спрямовані на кілька пріоритетів:

1. Створення відкритої та конкурентоспроможної економіки.
2. Зменшення викидів CO₂.
3. Стале управління природними ресурсами.
4. Забезпечення суспільства безпечними продуктами харчування та споживанням.
5. Ядерна безпека.
6. Розвиток системи безпечних технічних стандартів у будівництві та запобігання надзвичайним подіям та катастрофам.

Для підтримки прогресу у кожній з цих областей, Єврокомісія визначила сім основних ініціатив:

- Інноваційний союз для поліпшення умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій.
- Молодь у русі для підвищення ефективності освітніх систем та сприяння входженню молоді на ринок праці.
- Цифровий порядок денний для Європи для прискорення розгортання високошвидкісного Інтернету та інших цифрових ініціатив.
- Ресурсоефективна Європа для підтримки переходу до економіки з низьким рівнем викидів вуглецю та ефективного використання ресурсів.

- Промислова політика в епоху глобалізації для підтримки розвитку промисловості та бізнес-середовища.
- Порядок денний для нових навичок і робочих місць для модернізації ринків праці та розвитку навичок людей.
- Європейська платформа боротьби з бідністю для забезпечення соціальної та територіальної згуртованості та боротьби з бідністю.

У 2016 році Європейський Союз прийняв нову Стратегію сталого розвитку до 2030 року. Ця програма передбачала прийняття та реалізацію семи тематичних стратегій, що охоплюють різні аспекти, такі як забруднення атмосферного повітря, морське середовище, стале використання ресурсів, управління відходами, стале використання пестицидів, захист ґрунту та стале міське середовище.

Реалізація стратегії сталого розвитку Європейського Союзу (EU SDS) охоплює різні сфери політики та втілюється через різноманітні нормативні акти та ініціативи. Наприклад, це включає Директиву Європейського Парламенту та Ради 2012/27/EU щодо енергоефективності, План дій з екологічних інновацій як основу європейської політики (EcoAP), Європейську програму сприяння дотриманню нормативних вимог щодо охорони довкілля для малих та середніх підприємств та інші галузеві ініціативи. [7]

Європейський зелений курс акцентує на необхідності зменшення випадків та масштабів лісових пожеж і визначає підвищення здатності ЄС передбачати та управляти екологічними катастрофами як один з головних пріоритетів. Головною метою курсу є перетворення Європи на справедливе та процвітаюче суспільство з ефективною та конкурентоздатною економікою, яка не має викидів парникових газів до 2050 року. Для досягнення цієї мети ключовими стануть використання наземних та морських відновлювальних джерел енергії, що забезпечать стабільність та стійкість енергетичної системи Європи. Дослідження та інновації грають важливу роль у цьому процесі, сприяючи повній трансформації системи та втіленню амбіційних планів, таких як "Чиста планета для всіх", Європейський стратегічний план розвитку енергетичних технологій та

Нова стратегія циркулярної економіки. Крім того, ці зусилля спрямовані на досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема, забезпечення доступної та чистої енергії (Ціль 7) та розвиток промисловості, інновацій та інфраструктури (Ціль 9).

Опублікована Європейською комісією в листопаді 2018 року Європейська довгострокова стратегія декарбонізації (LTS) "Чиста планета для всіх" вказує на потенційну ключову роль водню в процесі декарбонізації складних секторів, таких як промисловість, виробництво цементу, сталі та інші, а також у зменшенні викидів в транспорті великої вантажопідйомності та дальнього транспорту. Для досягнення кліматичної нейтральності потрібно виробляти водень у великих масштабах, переважно за допомогою електролізу з використанням відновлювальної електроенергії.

При аналізі політики сталого розвитку ЄС та її нормативного забезпечення важливо зазначити стратегічний підхід до мінімізації показників та поступового розширення нормативно-правової бази. Наприклад, в стратегії "Європа-2020" планується досягнення п'яти ключових показників, включаючи досягнення рівня зайнятості населення у віці 20-64 років на рівні 75%, збільшення інвестицій у наукові дослідження та розробки до 3% від ВВП Євросоюзу, зменшення викидів вуглекислого газу на 30%, зменшення відсотка осіб, які передчасно залишають школу, та зменшення кількості осіб, які опиняються за межею бідності, на 20 мільйонів.

Зазначені показники в стратегії розвитку для регіонів Європи, які охоплюють країни басейну Балтійського моря, держави Дунайського регіону, держави Адріатико-Іонічного регіону і держави Альпійського регіону, адаптовані для людини. Такі стратегії спрямовані на досягнення певних цілей розвитку, враховуючи особливості кожного регіону.

Натомість на рівні Євросоюзу розробляються і втілюються галузеві стратегії, такі як безпека, культура, енергетика, транспорт, екологія, освіта тощо, а також програми транскордонної співпраці. Наприклад, Польща бере участь у 9 різних транскордонних програмах спільно зі своїми сусідами.

Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами посилює передумови для гармонізації українського законодавства з правом ЄС, але водночас визначило проблеми, які виникли перед Україною.

Угода про асоціацію України з Європейським Союзом враховує вимоги сталого розвитку, що очевидно як з її змісту, так і з використаної термінології.

Згідно з угодою, Україна співпрацює з ЄС у сферах і секторах, що є стратегічно важливими для української економіки, відповідно до принципів та вимог Європейської політики. Ця співпраця адаптується до національних політик за окремими напрямками співпраці.

Угода містить специфічні принципи, які базуються на загальних принципах, що лежать в основі діяльності інституцій ЄС та його суб'єктів. Серед них правосуб'єктність, субсидіарність, пропорційність, концентрація, програмування, розподіл компетенцій, партнерство, відкритість, залучення, рівновага, співпраця тощо.

Питання галузевого співробітництва між Україною та ЄС включені у Розділ V "Економічне та галузеве співробітництво" Угоди про асоціацію. Крім того, угода містить окрему главу, яка має на меті збалансувати економічні інтереси країни з соціальною та екологічною політикою. Це відзначено у 13 главі Угоди "Торгівля та сталий розвиток".

Угода передбачає, що Україна має гарантувати високий рівень захисту довкілля та праці, причому економічний прогрес країни має сприяти цій меті. Таким чином, норми цієї глави визначають основу сталості для співпраці України з європейським співтовариством. Центральними елементами цієї співпраці є інтеграція зусиль для забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального використання природних ресурсів, як це передбачено в Угоді.

Частиною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є розширена зона вільної торгівлі, яка надає Україні можливості для модернізації її торговельних зв'язків та економічного розвитку. Це досягається через

відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в межах квот, а також гармонізацію українських законів та стандартів з відповідними європейськими нормами у секторах, пов'язаних з торгівлею.

Одним з ключових завдань у процесі євроінтеграції в електроенергетичній галузі є інтеграція об'єднаної енергетичної системи України до Союзу центральноєвропейської електричної мережі відповідно до вимог Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії. У 2022 році Україна стала учасницею мереж ЄС, що стало особливо важливим у контексті початку військових дій.

Висновки до розділу 1

Згідно з аналізом документальних матеріалів і теоретичних досліджень, концепція сталого розвитку широко використовується у нормативно-правових актах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, а також в стратегічних документах більшості країн світу. З моменту 1992 року ідея сталого економічного, соціального та екологічного розвитку охоплює весь світ і стала основною парадигмою розвитку.

Сутність сталого розвитку міститься у єдності економічних, соціальних та екологічних цілей, і ґрунтується на стратегічних розробках та рекомендаціях ООН та інших міжнародних організацій. Принципи сталого розвитку закріплені у базових документах ООН, Ради Європи та інших організацій, а їх розширення та уточнення відбувається в ході подальшої роботи цих структур.

Теоретичні основи сталого розвитку міст широко досліджуються українськими вченими та пов'язані з різноманітними проблемами, що мають міждисциплінарний характер.

Виділяється яскравий зв'язок між концепцією сталого розвитку та євроінтеграційним процесом, оскільки країни ЄС розглядають завдання сталого розвитку як ключовий елемент їхнього функціонування і деталізовано

реалізують його на різних рівнях - національному, регіональному та місцевому. Забезпечення сталого розвитку вважається одним із критеріїв готовності країн до інтеграції в ЄС.

Також важливо відзначити взаємозв'язок між стратегічним розвитком та покращенням публічного управління. Тому врахування аспектів сталого розвитку стає значущим в діяльності органів місцевого самоврядування та громадських інституцій.

РОЗДІЛ 2. Досвід забезпечення сталого прогресу міст як в українській, так і в міжнародній практиці

2.1. Мета та цілі сталого розвитку як основні показники ефективності управління містами в контексті процесу євроінтеграції.

Проблема визначення показників якості управління містами в умовах євроінтеграції є предметом активних дискусій серед вчених та практиків. Модернізація системи публічного управління залишається однією з ключових тем для українських науковців. Серед авторів, які присвятили цьому питанню увагу, можна виокремити В. Баштанника, Н. Драгомирецьку, І. Кульчія, М. Лахижа, Т. Лозинську, В. Мартиненка, В. Солових та інших.

Важливо зв'язувати якість управління з досягненнями у сфері сталого розвитку, спираючись на Цілі сталого розвитку та результати досягнень у кожній з них. Це дозволить залучити громадськість до процесів публічного управління.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. У підсумковому документі "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" було сформульовано 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань.

Усі 193 держави-члени Організації Об'єднаних Націй прийняли план дій з метою досягнення спільного кращого майбутнього. Протягом наступних 15 років спільні зусилля будуть спрямовані на подолання екстремальної бідності, боротьбу з нерівністю та несправедливістю, а також на захист нашої планети.

У "Порядку денному 2030" було визначено 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), які чітко визначають майбутнє людської цивілізації світу, до якого ми прагнемо для всіх націй без винятку. [31]

Нові Глобальні цілі є результатом процесу, що був більш інклюзивним, ніж будь-коли: уряди залучили бізнес, громадянське суспільство та місцеві жителі. Усі ми маємо спільне бачення того, куди має рухатись світ. Реалізація цих амбіцій потребує надзвичайних зусиль всіх секторів суспільства, причому бізнес відіграє надзвичайно важливу роль у цьому процесі.

Кожна з 17 цілей є важливою, і говорячи про сталий розвиток регіону чи міста, важливо враховувати всі цілі, пам'ятаючи, що їх пріоритетність може змінюватися в залежності від території, стану справ і так далі, а також від часу.

Наша думка полягає в тому, що при розробці стратегій сталого розвитку міст в Україні можна спиратися на цілі та їх компоненти, які представлені для України на офіційному сайті "Організації Об'єднаних Націй. Україна".

Для забезпечення дослідження у рамках нашої теми ми в першу чергу проаналізували виконання в Україні Цілі 11 "Сталий розвиток міст та громад", виділивши додаткові аспекти, пов'язані з головною ціллю:

- Подолання бідності
- Якісна освіта
- Гендерна рівність
- Скорочення нерівності
- Відповідальне споживання та виробництво
- Пом'якшення наслідків зміни клімату
- Мир, справедливість та сильні інститути

У 2019 році Президент України у своєму указі підтримав досягнення Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку країни, які були викладені у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна". Цей указ зробив реалізацію усіх цілей сталого розвитку в Україні офіційним завданням.

У момент приєднання України, так само як і інших країн-членів ООН, до глобального процесу досягнення Цілей сталого розвитку, розпочався інклюзивний процес їх реалізації в Україні. Кожна глобальна ціль була розглянута з урахуванням специфіки національного розвитку, що призвело до створення національної системи, що складається із 86 завдань. Ці завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року були відображені в Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна". Фактично, ця система є основою для подальшого комплексного моніторингу країни. [31]

У 2019 році Кабінет Міністрів України у своєму Розпорядженні затвердив перелік індикаторів, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку, оприлюднення даних та координацію робіт з розробки метаданих за цими індикаторами. Таким чином, було започатковано вимірювання суспільного прогресу у цілому та удосконалення системи національної статистики.

У липні 2020 року на Політичному форумі високого рівня зі сталого розвитку під егідою Економічної і Соціальної Ради ООН Україна представила світовій спільноті перший Добровільний національний огляд стану досягнення Цілей сталого розвитку.

У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до Регламенту, яким встановлено, що необхідність досягнення Цілей сталого розвитку враховується у процесі формування та реалізації державної політики України. Таким чином, на державному рівні Цілі сталого розвитку закріплені у якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів.

У 2021 році був запроваджений постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку.

Обмежений обсяг нашого дослідження не дозволив детально розглянути всі цілі та їх складові. Інформація щодо цього доступна на багатьох офіційних порталах. Однак, більш важливим здається опис стану речей в Україні у цій сфері, що дозволяє розкрити "Звіт про результати за 2021 рік. Представництво ООН в Україні".

Згідно з цим звітом, у 2021 році Організація Об'єднаних Націй разом з урядом та численними заінтересованими сторонами активно працювала як на центральному, так і на місцевому рівнях з метою сприяння реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року в Україні. Це включало посилення контролю за досягненням Цілей сталого розвитку, фінансування Цілей, долучення їх до наявних та нових стратегій розвитку, а також використання різноманітних платформ для стимулювання та заохочення інвестицій з метою прискорення прогресу.

Також продовжувалося надання експертних консультацій з питань політики та програмної підтримки в ключових сферах реформування, зокрема у сферах належного урядування, освіти та охорони здоров'я. Особлива увага приділялася надзвичайному реагуванню та відновленню в контексті пандемії COVID-19.

У березні 2021 року Кабінет Міністрів України прийняв Національну економічну стратегію на період до 2030 року (НЕС–2030), до якої Організація Об'єднаних Націй надала свої пропозиції. Вона прагнула забезпечити, щоб ця стратегія була інклюзивною та консультативною, розроблялася на низовому рівні, спрямована на досягнення конкретних результатів, мала належну систему моніторингу та була схвалена народом України. [28, 32]

Питання стратегічного сталого розвитку також охоплено в таких документах:

1. Національній стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки та Плані дій з її реалізації.
2. Плані заходів до 2023 року з реалізації Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року.
3. Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року.
4. Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору на період до 2030 року та Плані заходів із її реалізації.
5. Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року.

Значна увага приділяється зростанню важливості публічно-приватного партнерства, що підтверджується різноманітними дослідженнями. Наприклад, у своїй роботі С. Єгоричева та М. Лахижа зосередилися на аналізі публічно-приватного партнерства в посткомуністичних країнах. Виявлено, що цілі сталого розвитку стають ключовими при оцінці якості управління містами. У контексті європейської інтеграції вони повинні відповідати нормам Європейського Союзу. Для України це набуває особливого значення після підписання Угоди про

асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також набуття статусу кандидата на членство в ЄС.

2.2. Досвід забезпечення сталого прогресу міст за кордоном.

Міжнародні організації та країни світу надбали про значний досвід успішного забезпечення сталого розвитку міст.

В останні часи важливою є наукова позиція, яка висвітлює аналіз досвіду високорозвинених країн у галузі інформаційно-інноваційного суспільства в умовах трансформації сучасної цивілізації. Поняття інформаційного суспільства було розроблено японським вченим К. Хіяші, враховуючи передовий досвід Японії у цій сфері. Використовуючи дане поняття, вони уточнили його соціальні, наукові та прагматичні аспекти.

Велике значення у контексті сталого розвитку має Ольборзька хартія "Міста Європи на шляху до сталого розвитку", яка була затверджена на Європейській конвенції зі сталого розвитку міст у м. Ольборг (Данія) у 1994 році. Цей документ, підписаний більшістю європейських органів місцевого самоврядування та представниками міжнародних організацій, урядів, наукових установ та приватних осіб, є одним із найбільш впливових у світі у сфері місцевого сталого розвитку.

Хартія вимагала від представників великих і малих міст Європи почати підготовку місцевої "Порядку денного на XXI століття" та розробити довгострокові стратегії для переходу до сталого розвитку. Вона ще у 1994 році відкрила шлях для Кампанії міст за сталий розвиток.

Міста та регіони, які приєдналися до цієї хартії, зобов'язалися впроваджувати принципи сталого розвитку у своєму житті. Одним із положень хартії є обов'язкова участь громадськості та всіх зацікавлених сторін у прийнятті рішень на місцевому рівні. Кількість міст і регіонів, що приєдналися до цієї ініціативи, постійно збільшується. [27]

Для Європи також важлива Лейпцизька Хартія "Міста Європи на шляху сталого розвитку", яка була прийнята на неформальній зустрічі міністрів з міського розвитку і територіальної єдності у м. Лейпциг у травні 2007 року.

Цей документ був розроблений з активною участю представників всієї Європи. Усвідомлюючи різноманітні виклики і можливості, міністри держав-учасниць зобов'язалися просувати політичну ініціативу, спрямовану на інтеграцію основних принципів Лейпцизької хартії сталого європейського міста в політику регіонального та місцевого розвитку. Вони також обіцяли розвивати засоби для інтегрованого міського розвитку і сприяти вдосконаленню управлінських структур для його реалізації. Крім того, вони планували створити рамкові умови на національному рівні, які сприятимуть цим цілям.

З 2014 року сталий міський розвиток став ключовою метою стратегії регіонального розвитку "Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання". В цій стратегії, що охоплює держави ЄС, виділено три основних пріоритети: розумний розвиток, сталий розвиток та розвиток, сприяючий соціальній та територіальній згуртованості.

Однією з найбільших програм Європейського Союзу, спрямованою на фінансування досліджень та інноваційних розробок у цьому напрямі, є Програма Horizon 2020. Протягом 7 років, з 2014 по 2020 рік, її бюджет становить 80 мільярдів євро. Основні напрямки регіональної політики ЄС забезпечення сталого розвитку міст включають:

- відродження забруднених земельних ділянок у містах та модернізацію промислових об'єктів;
- інтегровану регенерацію міських та сільських територій (відновлення та перебудова окремих територій для приваблення інвестицій та стимулювання місцевої економіки);
- розвиток екологічно чистого міського транспорту;
- розвиток житлового будівництва.

Мережі організацій за різними напрямками сталого розвитку є важливим елементом для досягнення цілей. Наприклад, ініціатива Всесвітньої організації

охорони здоров'я "Здорові міста" спрямована на подолання перешкод у доступі до служб охорони здоров'я, реабілітації, освіти, працевлаштування та підтримки, а також на створення сприятливого середовища для належного життя і роботи інвалідів. Близько 100 флагманських міст та майже 30 національних мереж об'єдналися в рамках цієї ініціативи протягом понад 30 років. [15]

Міста-флагмани безпосередньо взаємодіють з ВООЗ/Європа, тоді як національні мережі об'єднують міста в межах певної держави-члена. У обох випадках ВООЗ надає політичну, стратегічну та технічну підтримку, а також допомагає у розвитку потенціалу. Їх спільною метою є залучення органів місцевого самоврядування до політичної відданості, інституційних змін, розбудови потенціалу, планування та інновацій на основі партнерства.

У 2018 році мережа відзначила свій 30-й рік у всьому Європейському регіоні, починаючи з Саміту міських голів та організації Міжнародної конференції здорових міст у Белфасті в жовтні. Протягом більше як трьох десятиліть (з 1988 року) рух «Здорові міста» впроваджував зміни, що підтримували здоров'я та добробут людей, які ними користуються.

Діяльність мережі була організована на етапи з тривалістю приблизно 5 років, з різними пріоритетами. Наприклад, фаза III (1998–2002 роки) була зосереджена на соціальних детермінантах здоров'я; фаза IV (2003–2008 роки) робила особливий акцент на здоровому старінні. Фази слугували процесом і платформою для натхнення, навчання та накопичення практичного досвіду з покращення здоров'я та самопочуття.

Наразі в дії Фаза VII: 2019–2024, яка надає пріоритет темам, представленим Копенгагенським консенсусом мерів, звідки черпає натхнення та узгоджується з Здоров'ям 2020, Порядком денним ООН 2030 щодо сталого розвитку та Тринадцятою Загальною програмою роботи ВООЗ. Ця узгодженість представляє собою значне збіг Мережі з глобальними та регіональними стратегіями. Європейська мережа здорових міст ВООЗ «Здорові міста» має шість стратегічних цілей: 1. Сприяти політиці та діям у галузі охорони здоров'я та сталого розвитку на місцевому рівні та в усьому Європейському регіоні ВООЗ з

акцентом на детермінанти здоров'я, людей, які живуть у бідності та потреби вразливих груп. 2. Зміцнити національний статус здорових міст у контексті політики розвитку охорони здоров'я, охорони здоров'я та міського відродження з акцентом на національно-місцевому співробітництві. 3. Формувати експертизу щодо політики та практики, надійні докази, знання та методи, які можна використовувати для зміцнення здоров'я у всіх містах регіону. 4. Сприяти солідарності, співробітництву та робочим зв'язкам між європейськими містами та мережами, а також з містами та мережами, які беруть участь у русі «Здорові міста». 5. Відігравати активну роль у пропаганді охорони здоров'я на європейському та глобальному рівнях через партнерство з іншими агенціями, що займаються міськими проблемами та мережами місцевих органів влади. 6. Підвищити доступність Європейської мережі ВООЗ до всіх держав-членів Європейського регіону.[15]

Виконання цих цілей вимагає новаторських заходів, що охоплюють всі аспекти здоров'я та якість життя, та розбудови широких мереж між містами Європи та за її межами, базуючись на принципах якісного управління, інституційних змін і міжгалузевого партнерства.

Останнім часом особлива увага приділяється екологічним питанням. Зелений курс був офіційно представлений Президентом Європейської Комісії Урсулою фон дер Леен в Європарламенті 11 грудня 2019 року. Починаючи з того часу, розпочалася розробка галузевих стратегій, серед яких транспортна — Стратегія сталої та розумної мобільності ЄС, що була прийнята у грудні 2020 року.

Ця Стратегія мобільності ЄС спрямована на досягнення цілей Європейського зеленого курсу у секторі транспорту та мобільності і встановлює часові рамки на 2030, 2035 та 2050 роки.

До 2030 року	Щонайменше 30 мільйонів автомобілів з нульовими викидами на європейських дорогах. 100 кліматично нейтральних міст
--------------	---

	у Європі. Поїздки швидкісним залізничним сполученням збільшаться удвічі. Поїздки міжміським громадським транспортом (scheduled collective travel) на відстані до 500 км мають бути вуглецево нейтральними у ЄС.
До 2035 року	Великі літаки з нульовими викидами будуть готові для виведення на ринок.
До 2050 року	Майже всі машини, фургони, автобуси, а також нові вантажівки будуть з нульовим рівнем викидів. Вантажні перевезення залізницею збільшаться удвічі. Поїздки швидкісним залізничним сполученням збільшаться утричі. Мультимодальна Транс'європейська транспортна мережа (Trans European Transport Network, TEN-T) буде повністю обладнана для стійкого і розумного транспорту з високою швидкістю зв'язку

Аналіз системи нормативно-правового забезпечення сталого розвитку в Європейському Союзі дозволяє описати її як комплексний, структурований механізм досягнення визначених цілей, головним показником ефективності якого вважається рівень життя людей. Ієрархія стратегічного планування у Європейському Союзі складається щонайменше із 7 рівнів. Стратегічне планування охоплює практично всі сфери життя, проте головною ідеєю є фокус на Людині, а все інше – будь то школи, фабрики чи дороги – є лише інструментами. Національні стратегії сталого розвитку в більшості країн ЄС розглядаються як основа для постановки нових цілей та удосконалення публічного управління. Прийняття національних стратегій сталого розвитку в посткомуністичних країнах Європи розпочалося ще під час їх асоційованого членства в ЄС.

Пізніше ці документи доповнювалися, уточнювалися або приймалися нові з урахуванням рекомендацій ЄС.

Зарубіжний досвід формування стратегії розвитку міст уже узагальнювався українськими вченими. Наприклад, Н. Хвищун вважає важливою передумовою розробки місцевих стратегій децентралізацію управління та посилення ролі місцевого самоврядування. Він наголошує на потребі професіоналізації у стратегічному управлінні та місцевому економічному розвитку через створення структур з висококваліфікованими кадрами, які беруть активну участь у формуванні напрямків і механізмів територіального розвитку.

Сутність підходу, який був уперше апробований у Нідерландах і знайшов широке розповсюдження в країнах Західної Європи, простежується. Цей підхід, відомий як "підхід РОМ" (планування на територіях з особливим статусом), передбачає впровадження системи планування знизу вгору. Це означає залучення до вирішення проблем шляхом діалогу між сторонами, які представляють різні рівні влади, з метою досягнення консенсусу. Повний цикл підходу РОМ включає три основні фази: початкову, фазу планування і фазу реалізації проекту, на кожній з яких активно залучається громадськість.

У процесі розробки стратегії визначення цілей виявляється надзвичайно важливим аспектом. Зазвичай цілі верхнього рівня різних міст мають загальні характеристики, такі як підвищення якості життя населення через економічний розвиток. Однак при розгляді конкретних завдань на більш низькому рівні "дерева цілей" можуть виявлятися більш різноманітні варіанти. Крім того, кожне місто формулює свою унікальну місію, наприклад: стати "відкритим містом", міжнародним центром культури (Амстердам); перетворитися на "столицю інформації ЄС" та "центр транспортних перевезень" (Кельн); розвиватися як центр технологічних інновацій (Манчестер); набути статусу європейської метрополії.

У більшості європейських міст застосовуються дві організаційні форми управління процесами реалізації стратегічних планів. У першому випадку цю функцію виконує структурний підрозділ муніципалітету, в другому —

спеціально створена організація, заснована на принципах приватно-публічного партнерства.

На прикладі Польщі можна відзначити складну схему правового забезпечення програм, що охоплюють субрегіони та країни. Польща бере участь у Стратегії Європейського Союзу для регіону Балтійського моря, яка розроблена для 8 держав-членів ЄС, розташованих в басейні Балтійського моря. Основними пріоритетами цієї стратегії є створення умов для сталого довкілля, розвиток добробуту, зростання доступності і туристичної привабливості регіону, а також забезпечення безпеки і охорони.

Також у межах Європейського Союзу розробляються і впроваджуються галузеві стратегії, які охоплюють такі сфери, як безпека, культура, енергетика, транспорт, екологія, освіта тощо, а також програми. Важливим компонентом програм ЄС є програми транскордонної співпраці. Наприклад, Польща бере участь у 9 різних транскордонних програмах спільно з різними своїми сусідами.

Далі ієрархія стратегічного планування «опускається» на національний рівень. Наприклад, у Польщі існують два основних стратегічних документи: Довгострокова стратегія розвитку Польщі до 2030 року і Середньострокова стратегія розвитку Польщі до 2020 року. Головною ціллю, визначеною у Довгостроковій стратегії, є покращення якості життя поляків, що оцінюється як якісними показниками (наприклад, рівень довіри мешканців, рівень суспільної активності) так і кількісними (наприклад, величина та темпи зростання валового регіонального продукту). У цьому документі визначено три стратегічні цілі: підвищення конкурентоспроможності та інноваційності економіки, зрівноваження розвитку регіонів та підвищення ефективності держави. Середньострокова стратегія, у свою чергу, містить детальний опис стратегічних та операційних цілей, напрямків діяльності, фінансові ресурси та систему реалізації.[15]

Третім ключовим стратегічним документом для Польщі є План просторового господарювання держави, який встановлює основи управління територією. Просторове планування можна розглядати як аналог містобудування

на більшій масштабі. Це включає в себе планування використання земель, міське, регіональне, транспортне та екологічне планування, економічне (господарське) планування і розвиток громад.

Стратегічне планування розвитку в Польщі, крім Довгострокової і Середньострокової стратегій розвитку Польщі і Плану просторового господарювання держави, ґрунтується на 9 інтегрованих галузевих стратегіях розвитку, таких як економіка, енергетична безпека та довкілля, сільські території, транспорт, регіональний розвиток. Кожна з цих стратегій є комплексним документом, що містить всі необхідні розділи, такі як аналіз поточного стану у галузі, SWOT-аналіз, стратегічні та операційні цілі, а також необхідні фінансові ресурси.

Паралельно з національними стратегічними документами для реалізації Стратегії "Європа-2020" у Польщі розробляються державні операційні програми. Ці програми плануються Європейською Комісією, а їх впровадженням і керуванням займається Міністерство регіонального розвитку Польщі. Для періоду 2014-2020 років в Польщі було затверджено 6 операційних програм, включаючи загальнодержавні та міжрегіональну програму для Східної Польщі, яка є менш розвиненою. Ці програми включають Інфраструктуру та довкілля, Розумний розвиток, Знання, освіту, розвиток, Цифрову Польщу, Технічну допомогу та Операційну програму Східна Польща. Загальний бюджет програм складає 45,6 млрд євро.

Детальніше зупинимось на Операційній програмі "Східна Польща", розробленій для 5 воєводств східної частини Польщі, які за економічними показниками відстають від інших регіонів країни. Програма має 4 пріоритети: розвиток підприємництва, транспорт (особливо міський громадський транспорт та дорожня інфраструктура), залізнична інфраструктура, технічна допомога (для впровадження та просування програми). Фінансову підтримку можуть отримати малі та середні підприємства, стартапи, центри інновацій, органи місцевого самоврядування, а також залізнична компанія "Польські залізничні лінії".

Загальний доступний бюджет для фінансування проектів цієї програми складає 2,1 млрд євро.

Між державними та регіональними стратегіями розвитку Польщі розташовуються міжрегіональні стратегії, такі як Стратегія розвитку Західної Польщі, Східної Польщі, Південної Польщі та Центральної Польщі. Останнім етапом стратегічного планування у Польщі є стратегії на рівні воєводств, повітів та гмін. Ці стратегії конкретизують напрямки розвитку територій, включаючи найменші — гміни. Кожна з цих територій може розробляти власні стратегії, які вважає важливими для себе. Наприклад, у Стратегії розвитку Підкарпатського воєводства визначено 4 пріоритети: економіка, людський капітал, територіальна мережа, екологія та енергетика. Однак, крім "класичних" стратегій на рівні воєводств, діють також регіональні стратегії інновацій, плани управління відходами та інші.

Перші стратегії сталого розвитку були розроблені в Європейському регіоні. Наприклад, національні стратегії сталого розвитку були впроваджені в Швеції та Великій Британії ще у 1994 році, а в Фінляндії було затверджено Державну програму сталого розвитку у 1998 році. У 1997 році сталий розвиток був включений до Амстердамського договору як одна з фундаментальних мет політики Європейського Союзу. Стратегія сталого розвитку ЄС була схвалена на Гетеборзькому саміті у 2001 році та переглянута у 2006 і 2009 роках. Перша версія стратегії 2001 року включала заходи для зміни "несталих" тенденцій, а також пропонувала новий підхід, відповідно до якого економічна, соціальна та екологічна політика ЄС повинні бути взаємно узгоджені та підсилювати одна одну. На підставі цього підход[12]у подальші стратегії були розроблені країнами Європейського Союзу.

Н. Попович розглядає два основні типи національних стратегій сталого розвитку країн Європи. До першого типу відносяться стратегії, які зосереджуються на трьох ключових напрямках сталого розвитку: економічному, соціальному та екологічному. Прикладами таких стратегій є національні

стратегії сталого розвитку Великої Британії, Хорватії та Кіпру. Більшість європейських стратегій сталого розвитку відносяться до цього типу. [27]

Другий тип стратегій охоплює також три ключові напрями сталого розвитку, але додатково звертає увагу на аспекти міжнародної співпраці. Прикладами таких стратегій є національні стратегії Австрії, Чехії та Ірландії.

Згідно з вітчизняними дослідниками, різниці між країнами свідчать про те, що для впровадження фіскальної децентралізації та визначення ролі місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування необхідний набір інститутів та процесів, що враховують конкретний контекст кожної держави. Кожна країна повинна розробити свій власний підхід до використання фіскальної децентралізації у контексті трансформації міжурядових структур, функцій, ресурсів та відносин. Чимало країн, особливо економічно слабких, можуть потребувати зовнішньої підтримки, проте обмін досвідом між країнами не має бути обмеженим. Аналіз іноземних джерел, проведений Бартошем С., Іващенком О., Короленком М., демонструє, що, незважаючи на відмінності у рівні розвитку, фіскальна децентралізація грає значну роль у впровадженні централізованих стратегій розвитку. Одночасно, важливо створювати чіткі реформи, які ґрунтуються на загальних принципах, але враховують специфіку кожної держави. Невід'ємною складовою усіх заходів щодо децентралізації є документування і моніторинг результатів.

Практично всі дослідники, які досліджують цю проблематику, вказують на те, що фіскальна децентралізація може мати як позитивні, так і негативні наслідки, і для запобігання останнім потрібно подолання інформаційної асиметрії. Важливим є також світовий досвід екодевелопменту, зокрема зеленого будівництва. Це означає зміщення уваги зі спрямованого на один об'єкт будівництва житла для первинного насичення ринку на створення цілісних концепцій. При цьому, пріоритетом стають інтереси людей, їхні індивідуальні потреби і комфорт життя. Принципи сталого розвитку роблять міста життєздатними, здатними до адаптації, зменшують негативний вплив зовнішніх факторів і сприяють позитивним соціально-економічним змінам. Вони

охоплюють всі аспекти розвитку міста. На сьогоднішній день в країнах Європи, Північної Америки та Центральної Азії міське населення становить більше двох третин загальної чисельності населення, і ця частка продовжує зростати. Це призводить до необхідності трансформації і переосмислення устрою міст, що є актуальним і для України.

Згідно з версією англійського видання The Economist Intelligence Unit, столиця Данії, Копенгаген, вважається найбільш підходящим містом для проживання у світі. Основна причина успіху полягає в тому, що всі створені у Копенгагені інфраструктура та об'єкти, перш за все, спрямовані на задоволення потреб людей. Датський архітектор і консультант з міського дизайну, Янг Гейл, підкреслює, що перевага моделі "міста для людей" полягає в її адаптивності. Він рекомендує провести детальний аналіз перед тим, як створювати сприятливі умови для місцевого населення, вивчивши типові громадські простори різних частин міста та зробивши критичний огляд того, що слід зберегти або прибрати. Успішно застосовуються також принципи екологічності, наприклад, вимога до будівель мати зелені дахи для зменшення зливових вод і контролю внутрішнього клімату. У планах містобудування передбачається розташування зелених зон у 15-хвилинній доступності від будь-якої точки міста Копенгаген.

Прикладом успішної реалізації стратегії сталого розвитку є житловий квартал Вобан у місті Фрайбург, Німеччина. Цей квартал часто вважають лабораторією еко-революції та символом "зеленого" будівництва, і його досліджують урбаністи з усього світу протягом вже 25 років.

Ще одним прикладом є місто Барселона, яке успішно перетворилося з промислового порту на комфортне місто для мешканців і привабливе місце для туристів.

Вінниця стала першим містом в Україні, яке впровадило декларацію про зелений курс міста. Основним завданням Зеленого курсу Вінниці є досягнення кліматичної нейтральності. Ця ініціатива ґрунтується на принципах та засадах Європейської Зеленої угоди, спрямованої на створення Європи кліматично нейтральним континентом до 2050 року. Україна також планує долучитися до

Європейського зеленого курсу, над яким ведеться робота над написанням Дорожньої карти. Українські міста вже активно працюють у напрямку сталого розвитку, приймаючи відповідні декларації та програми, які сприяють цілі Зеленого курсу. [12]

2.3. Структурні аспекти забезпечення сталого прогресу міст в Україні.

Заявлена європейська інтеграція України вимагає адаптації українського законодавства до стандартів права Європейського Союзу, зокрема, у сфері забезпечення сталого розвитку.

Сутність понять "інститут", "інституції", "інституційне забезпечення" розкривається в працях представників економічної школи – інституціоналізму. Основоположником нового інституціоналізму є американський учений, лауреат Нобелівської премії (1993) Дуглас Норт. Згідно з підходом Норта, поняття "інституції" включає будь-які види обмежень, створених для направлення людської взаємодії у певному напрямі.

Формою прояву інститутів є інститути (або організації). Інститут є суб'єктом інституційного механізму. За словами Норта, "...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил".

Прихильники інституційного підходу вважають, що проблеми країни можуть бути вирішені, якщо будуть створені сприятливі інституціональні умови для розвитку бізнесу та місцевої економічної ініціативи. Це охоплює справедливе та прозоре судочинство, боротьбу з корупцією, демонополізацію виробництва, децентралізацію управління, розвиток місцевого самоврядування та самоврядування місцевих громад. Інституційне забезпечення також охоплює податкову, амортизаційну, конкурентну, митну, екологічну політику держави, а також дотримання прав та свобод людини.

У Європейському Союзі систематично виконуються завдання за всіма цілями сталого розвитку, включаючи сферу екології. Наприклад, стаття 39 Римського договору 1957 року надала країнам-членам право встановлювати

обмеження на імпорт у випадку потенційної екологічної шкоди. Єдиний європейський акт 1986 року доповнив Римський договір розділом про охорону навколишнього середовища.

Маастрихтський договір про Європейський Союз 1992 року закріпив правоохоронні цілі організації.

Амстердамський договір 1997 року закріпив принцип екологічної зорієнтованості діяльності ЄС.

У 2004 році була прийнята Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про екологічну відповідальність за попередження і ліквідацію наслідків завданої довкіллю шкоди".

Лісабонський договір 2007 року визначив основоположні цілі екологічної політики ЄС: захист і покращення якості довкілля, захист здоров'я людей, раціональне використання природних ресурсів та боротьба зі зміною клімату.

У 1991, 1995, 1998 та 2010 роках були прийняті Директиви стосовно захисту тварин.

У 2008 році була прийнята Директива 50/ЄС про якість атмосферного повітря.

Проводилася значна робота щодо інформування населення про екологічні проблеми, включаючи Директиву 90/313/ЄС, яка присвячена забезпеченню доступу громадян до екологічної інформації.

Україна поступово приводить своє законодавство у відповідність до європейських стандартів, що є неодмінною умовою європейської інтеграції і стосується всіх сфер життя країни. Однак, ці принципи не передбачені в Конституції України.

Конституція України не містить прямого зазначення щодо створення стратегій і програм сталого розвитку, проте в статті 119 передбачено виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також програм охорони довкілля.

Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року N 1359-XIV була затверджена концепція сталого розвитку населених пунктів. Ця концепція

визначена основою для розробки нормативно-правових актів, програм та проектів щодо регулювання планування і забудови, стимулювання інвестиційної діяльності, удосконалення податкової політики, наповнення і раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів.

Кабінету Міністрів України, центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування рекомендується керуватися Концепцією сталого розвитку населених пунктів у практичній діяльності, пов'язаній з плануванням та забудовою територій та вирішенням інших питань розвитку населених пунктів України.

Сталий розвиток населених пунктів визначається як "соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу та створення житлового середовища, яке було б придатним для сучасного та майбутніх поколінь, заснований на раціональному використанні ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічному переоснащенні і реструктуризації підприємств, поліпшенні інфраструктури, покращенні умов проживання та розваг, збереженні та розвитку біорізноманіття та культурної спадщини". [31]

У Розділі III Концепції визначено основні напрями державної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку населених пунктів, в той час як Розділ IV детально описує основні заходи, призначені для втілення цієї політики. Серед таких заходів визначено забезпечення раціонального використання природних ресурсів, поліпшення соціальних умов життя населення, забезпечення населення житлом, удосконалення виробничої інфраструктури, розвиток транспортної інфраструктури, формування повноцінного життєвого середовища у населених пунктах, поліпшення санітарно-гігієнічних умов, захист від несприятливих природних явищ та запобігання виникненню техногенних аварій.

Також вказано, що для реалізації сталого розвитку населених пунктів розробляються правові засади на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

На місцевому рівні розробляються місцеві правила забудови, що встановлюють містобудівний регламент на основі затвердженої містобудівної документації з урахуванням місцевих умов і природних особливостей. Також приймаються нормативно-правові акти щодо регулювання соціально-економічного розвитку населених пунктів та планування їх територій з метою забезпечення сталого розвитку.

Робота над законом про сталий розвиток в Україні розпочалася вже на початку ХХ століття. Наприкінці травня 2010 року на спільному засіданні Комітету з питань науки і освіти та Консультативної ради з питань інформатизації при Верховній Раді було прийняте рішення про подання проекту закону "Про сталий розвиток" до розгляду депутатам. Цей закон мав на меті встановлення напрямків розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування.

Крім того, на засіданні було запропоновано декілька доповнень до проекту, включаючи створення системи моніторингу економічного та політичного стану країни та впровадження проекту інформатизації законодавчого процесу у Верховній Раді.

У наступні роки питання сталого розвитку систематично розглядалися в комітетах Верховної ради України. Наприклад, у листопаді 2014 року Комітетом ВРУ з екологічної політики та природокористування було проведено обговорення на тему "Забезпечення сталого розвитку міст як частина соціально-економічної модернізації регіонів України", результати якого були узагальнені у відповідній Аналітичній записці.

У цій аналітичній записці було визначено основні екологічні проблеми, які існують у містах, а також намічено базові засади розробки та впровадження комплексної системи заходів для забезпечення сталого розвитку міст. Також в аналізі були обґрунтовані рекомендації для органів державної влади та місцевого

самоврядування. Ці рекомендації орієнтовані на поліпшення інституційного середовища для забезпечення сталого розвитку міст, зокрема за допомогою залучення громадянського суспільства, впровадження механізмів державно-приватного партнерства та міжнародного фінансування екологічних проектів. Також визначено пріоритетні організаційні та управлінські заходи для підвищення ефективності використання потенціалу міських територій з урахуванням принципів сталого розвитку.

У розділі про соціально-економічну модернізацію регіонів України результати аналізу обговорення на засіданні Комітету Верховної Ради України з екологічної політики та природокористування у листопаді 2014 року узагальнено в аналітичній записці. У цьому документі визначено основні екологічні проблеми, що існують у містах, та встановлено базові передумови для розробки та впровадження цілісної системи заходів для забезпечення сталого розвитку міст як частини соціально-економічної модернізації регіонів України. Також у документі обґрунтовані рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування з метою поліпшення інституційного середовища, необхідного для забезпечення сталого розвитку міст. Ці рекомендації стосуються залучення представників громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами у питаннях екологізації та сталого регіонального розвитку, а також впровадження механізмів державно-приватного партнерства та залучення грантів міжнародних фінансових організацій для виконання екологічних проектів у містах на різних рівнях управління. Окрім цього, визначено пріоритетні організаційно-інституційні та управлінські заходи, спрямовані на підвищення ефективності використання потенціалу урбанізованих територій з огляду на дотримання принципів сталого регіонального розвитку.

Документ також визначає орієнтири для удосконалення державної регіональної політики в Україні з метою забезпечення сталого розвитку міст. Серед цих орієнтирів важливо визначити:

1. Узгодження концепцій, стратегій та програм на різних рівнях управління для сталого розвитку міст з урахуванням європейських зразків.

2. Підвищення інституційної та фінансово-економічної спроможності міст у розв'язанні місцевих проблем на основі сталого розвитку.

3. Розробка та модернізація генеральних планів розвитку міст з урахуванням принципів сталого розвитку.

4. Залучення громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами у сфері сталого розвитку міст.

5. Розвиток державно-приватного партнерства для підтримки екологічних проектів та розвитку соціально відповідального бізнесу в містах.

12 січня 2015 року Указом Президента України №5/2015 було затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Цей документ став першим стратегічним кроком в напрямку визначення шляхів розвитку країни. У порівнянні зі стратегіями інших країн, таких як Стратегія Європа 2030, Стратегія «Україна – 2020» містить перелік 62 реформ, які потрібно провести в країні. З них 10 реформ визначені як першочергові, тоді як інші 52 реформи наведено без детального опису, зокрема, назви таких, як "реформа освіти". Особливою рисою цього документа є відсутність фінансових розрахунків, джерел та методів фінансування, а також відсутність аналізу сучасного стану держави. Варто відзначити, що незабаром почалася робота над наступною стратегією розвитку держави «Україна-2030», яка обіцяє бути більш деталізованою та обґрунтованою, якщо буде затверджена. [28]

Відразу після оприлюднення стратегії «Україна - 2020» з'явилися критичні оцінки щодо її змісту та ефективності. Наприклад, тодішній Президент НАДУ при Президентові України В. Куйбіда відзначив, що хоча оприлюднення стратегії викликало надію, після її прочитання виникло розчарування. Він відзначив низку недоліків стратегії, стверджуючи, що її реалізація може не принести бажаних змін або стійкого розвитку. Заявлені в стратегії 62 реформи та програми розвитку країни, заплановані на 5 років, можуть не лише перевантажити державне управління та зробити його неефективним, але й гальмувати економічний прогрес України. Відтак наразі важливо провести детальний аналіз, щоб визначити, які саме реформи можна успішно здійснити

для поліпшення соціально-економічної ситуації, не ризикуючи розчаруванням громадян у діях влади. Критика документа виражалася у відсутності відповідності між змістом та назвою, відсутності посилань на міжнародні та європейські стандарти сталого розвитку, а також в перевантаженості кількістю реформ та недостатній деталізації їх проведення.

Одночасно звучала думка, що позитивний результат можливий, але лише за однієї умови: якщо Президент України та його команда продовжать працювати над удосконаленням стратегії. Не важливо, як саме буде називатися цей документ формально. Головне - залучити всі патріотичні інтелектуальні сили України до його розробки, щоб стратегія стала зрозумілою для кожного українця та стала дійсно загальнонаціональним планом для виходу з кризи. [28]

У подальших роках ідея сталого розвитку в Україні пов'язувалася з аналітичною роботою, що завершувалася підготовкою національних доповідей. Наприклад, у 2017 році була складена національна доповідь, в якій визначались базові показники та наводились результати адаптації 17 глобальних цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки та пріоритетів країни. У 2019 році була представлена дискусійна доповідь, що оцінювала стан регіонів України у контексті цілей сталого розвитку. Автори цієї доповіді запропонували власне бачення системи критеріїв для оцінки цілей сталого розвитку на рівні кожного регіону. У той же рік Державна служба статистики України підготувала моніторинговий звіт.

У 2017 році Міністерство економічного розвитку і торгівлі України представило Національну доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна", яку підготувало під керівництвом Наталі Горшкової за участю високопосадових посадовців уряду, а також представників системи ООН в Україні. Група, до складу якої входили 17 представників міністерств і відомств, на чолі з Першим віце-прем'єр-міністром України Степаном Кубівим та представником ООН Нілом Вокером, координувала цей процес.

Доповідь містила результати адаптації 17 глобальних цілей сталого розвитку до умов України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі

України веде обговорення Цілей сталого розвитку в Україні за такими напрямками: справедливий соціальний розвиток, стале економічне зростання та зайнятість, ефективне управління та справедливість для всіх, екологічна рівновага та підтримка стійкості.

Робота над Національною доповіддю "Цілі сталого розвитку: Україна" отримувала підтримку від всіх агентств системи ООН в Україні, включаючи Програму розвитку ООН та Програму зеленої економіки, що реалізується Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням Федерального міністерства економічного розвитку та співробітництва Німеччини, спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України.

У наукових та публіцистичних матеріалах нерідко звучала критика готовності України до впровадження вимог стандартів сталого розвитку. Зокрема, В. Малолітнєва в жовтні 2017 року вказувала, що державна регуляторна політика в Україні не враховує цілей сталого розвитку і не розглядається як засіб досягнення стратегічних цілей країни, оскільки діюча Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" була розроблена і затверджена до ухвалення Цілей сталого розвитку ООН. Позитивно оцінювалася Національна доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна", в якій надавалися рекомендації щодо досягнення Глобальних цілей. [37]

На думку В. Малолітнєвої, цілям, завданням та індикаторам мають відповідати певні етапи здійснення державної регуляторної політики.

Етапи здійснення державної регуляторної політики відповідно цілям, завданням та індикаторам сталого розвитку

Етап 1 – ціль - ініціювання, пропозиція про необхідність підготовки проекту регуляторного акта, або про необхідність його перегляду. Необхідність розробки регуляторного акта має бути обумовлена не тільки неможливістю розв'язання проблеми за допомогою ринкового механізму або діючих регуляторних актів, а у першу чергу потребою у досягненні цілей сталого

розвитку. Слід обґрунтувати, як виявлена проблема впливатиме на Цілі сталого розвитку і як дана проблема буде розвиватись без державного втручання.

Етап 2 – завдання - розробка проекту регуляторного акта для досягнення поставленої цілі. На цьому етапі відбуватиметься аналіз регуляторного впливу, який серед іншого буде включати порівняння альтернативних способів досягнення цілі, ґрунтуючись не тільки на аналізі витрат та вигод, але і на мірі, в якій вони сприятимуть досягненню певної цілі сталого розвитку.

Етап 3 – індикатори - відстеження результативності регуляторного акту, як того вимагає ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Відстеження результативності регуляторних актів має ґрунтуватися на новому підході, а саме, показники, за якими має визначатися результативність регуляторного акту, мають бути безпосередньо пов'язаними з очікуваним прогресом у досягненні цілей сталого розвитку й відповідними завданнями Стратегії сталого розвитку.

У Федеративній Республіці Німеччина проводиться аналіз впливу проектів регуляторних актів Федерального уряду відповідно до 17 глобальних Цілей сталого розвитку та Правил управління та Індикаторів Стратегії Німеччини зі сталого розвитку на 2016 рік. Основні цілі Стратегії сталого розвитку Німеччини відповідають 17 глобальним Цілям сталого розвитку до 2030 року і мають чітко визначені індикатори та завдання, які планується виконати на національному рівні. Пропозиції, які не відповідають установленим цілям, повертаються відповідальним міністерствам або комітетам для подальшої розробки.

Наступним стратегічним документом для України став Указ Президента України "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" №722/2019 від 30 вересня 2019 року, який був виданий з метою забезпечення національних інтересів України у здійсненні сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. [35]

Згідно з новою Стратегією до 2030 року основними цілями сталого розвитку України визначено наступне, що суттєво повторює Цілі Сталого

Розвитку ООН: 1. Подолання бідності. 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці. 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливостей навчання протягом усього життя для всіх. 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат. 6. Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією. 7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх. 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям. 10. Скорочення нерівності. 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості міст, інших населених пунктів. 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва. 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками. 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.

Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття.

Сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях.

Зміцнення засобів здійснення та активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Аналізуючи Указ Президента про затвердження стратегії сталого розвитку як орієнтир для всієї України на шляху перетворення у сучасну розвинену країну,

орієнтовану на людей і розв'язання їх проблем, відомий науковець і практик П. Калита назвав його передвісником змін в Україні в цілому ділової культури та наближення її до тієї, що притаманна сучасним розвиненим країнам. Проте, щоб виконати указ Президента "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" і отримати реальну суттєву користь для країни та її громадян, необхідно усунути дві локальні проблеми: передбачити впровадження одночасно з Цілями також Принципів і довести Цілі і Принципи до всіх українських організацій. Водночас необхідно усебічно і глибоко розібратися з проблемою щодо системного менеджменту та розробити відповідну змістовну державну або національну програму, спрямовану на покращення ситуації. Згідно з П. Калитою, тут доречно згадати слова Едвардса Демінга: "Удосконалюватися не обов'язково. Вживання - справа добровільна". Важливо також прослідкувати інституційне забезпечення сталого розвитку на регіональному та місцевому рівнях.

З урахуванням особливостей діяльності місцевого самоврядування активність у здійсненні завдань сталого розвитку залежить передусім від територіальної громади та обраних нею органів місцевого самоврядування. Велике значення мають асоціації органів місцевого самоврядування. Наприклад, Асоціація міст України (АМУ) – це всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування, що захищає інтереси місцевого самоврядування та веде діалог з органами державної влади на всіх рівнях. Заснована у 1992 році за ініціативою міських голів, вона є членом Ради європейських муніципалітетів та регіонів та бере участь у впровадженні децентралізаційної реформи в Україні. На лютого 2022 року до складу АМУ входило 978 територіальних громад, а її регіональні відділення працюють у всіх областях України. У лютому 2021 року під час звітно-виборних зборів представників громад регіонального відділення АМУ головою вдруге було обрано міського голову Миргородської громади Сергія Соломаха, а його заступниками стали міський голова Кременчука Віталій Малецький та мер Горішніх Плавнів Дмитро Биков.

У 2002 році АМУ стала членом Ради Європейських Муніципалітетів та Регіонів (CEMR). Асоціація співпрацює з міжнародними організаціями та

проектами, які діють у сфері зміцнення місцевої демократії та розвитку місцевого самоврядування. Вона сприяє досягненню спільних цілей міст України, координуючи їх діяльність та сприяючи успішній реалізації функцій місцевого самоврядування, а також враховуючи завдання, пов'язані з євроінтеграцією та сталим розвитком. Наприклад, ці цілі враховуються у рекомендаціях органам місцевого самоврядування для розробки програм розвитку, де наголошується на необхідності «повної імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування».

Стратегія розвитку областей на 2021-2027 роки була підготовлена з урахуванням проєкту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року: «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину», а також досвіду реалізації «Стратегії розвитку Областей на період до 2020 року». Це стало можливим завдяки технічній підтримці експертів Програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою», Проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС) та проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні», що реалізується німецькою урядовою компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. [27]

Основними перевагами більшості регіонів України є багатство ресурсів, таких як нафта, газ, залізна руда та граніт, що забезпечують значну частину українського газу, газоконденсату та нафти.

Основними перевагами є багаті природні ресурси, такі як нафта, газ, залізна руда та граніт, які забезпечують значний обсяг газу, газоконденсату та нафти для України. Також варто відзначити високий рівень використання сільськогосподарських земель і темпи виробництва ВВП сільського господарства, а також наявність хорошої рекреаційної та санаторної бази.

Проте, серед проблем більшості областей також можна відзначити зношеність доріг, дефіцит кадрів, що погіршується трудовою міграцією та старінням населення, а також низький рівень доступу до швидкісного інтернету.

Для забезпечення сталого розвитку і створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності була розроблена Стратегія розвитку яка враховує концепції смарт-спеціалізації та ставить за мету підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону. Головним вектором стратегії є забезпечення пріоритетності інтересів людини шляхом сталого економічного зростання, управління та збалансованого просторового розвитку. Аналіз стратегій сталого розвитку міст України свідчить про значну увагу до визначення напрямків розвитку та завдань, з врахуванням європейських підходів, незважаючи на те, що термінологія "сталий розвиток" може не використовуватися повністю.

Наприклад, у Стратегії економічного розвитку на період до 2027 року визначені напрями та цілі розвитку, спрямовані на економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності міста та покращення якості життя мешканців. Втім, безпосередньо не використовується термін "сталий розвиток", і збалансованість стратегії згадується лише у зв'язку з екологічними та гендерними аспектами. [28, 31]

Один із інструментів, що забезпечує збалансованість стратегії, - застосування стратегічної екологічної оцінки (СЕО), метою якої є високий рівень охорони довкілля та інтеграція екологічних факторів у плани та програми для забезпечення збалансованого (сталого) розвитку. Таким чином, хоча термін "сталий розвиток" може не використовуватися безпосередньо, стратегія все ж враховує екологічні аспекти та прагне до забезпечення збалансованого розвитку.

Мета стратегії розвитку міста полягає у вирішенні загальних проблем і досягненні спільних цілей, спрямованих на ефективний розвиток продуктивних сил громади, раціональне використання ресурсів, створення комфортних умов для мешканців, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства". У тексті широко використані концепти "людський розвиток", "соціальна гармонія", "інтеграція" і т. д. Відзначається необхідність використання європейських стандартів, покращення інвестиційного клімату та інше.

Одним із ключових показників світового людського прогресу є інтегрований "індекс людського розвитку", який включає тривале та здорове життя, можливості отримання освіти та доступність умов для гідного життя. Ці можливості становлять основу для людського розвитку та визначають якість життя. З метою вдосконалення соціального простору та підвищення соціальної згуртованості, місто планує покращити роботу у сферах освіти, безпеки, культури та охорони здоров'я. Це сприятиме формуванню соціальної довіри, рівності можливостей для мешканців та повазі до них як до індивідів. [39]

Сценарій інтенсивного розвитку "Нові реформи – нові можливості!" покладає наголос на досягненні максимальної суспільної ефективності у функціонуванні господарського комплексу міста. Це означає досягнення не лише високої продуктивності виробництва, а й досягнення відповідного соціального рівня розвитку міста та збереження сприятливого стану навколишнього середовища.

Для прогнозування та запобігання можливим негативним екологічним наслідкам впровадження Стратегії розвитку використовується Стратегічна екологічна оцінка (СЕО). Цей процес передбачає аналіз впливу запропонованих стратегічних документів на довкілля. Після визначення можливих наслідків, як позитивних, так і негативних, Стратегію розвитку можна доопрацювати для підсилення позитивного впливу та зменшення негативного. Це сприяє ефективному втіленню місцевих ініціатив та інтеграції пріоритетів екологічної збалансованості у розвиткові ініціативи.

Отже, інституційне забезпечення сталого розвитку міст України базується на міжнародних нормативних документах, зокрема ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій, і враховує вимоги внутрішнього законодавства України та стратегій розвитку регіонів. Стратегії розвитку міст почали розроблятися з 2017 року і наразі діють у більшості таких міст. Робота в цьому напрямі продовжується. Значну роль у процесі підготовки стратегій відіграє Асоціація міст України та її регіональне відділення у кожній області.

Висновки до розділу 2

У розділі II проведено аналіз зарубіжної та вітчизняної практики забезпечення сталого розвитку міст. Основна увага була приділена інституційному (правовому та організаційному) забезпеченню цього процесу. Інституційне забезпечення сталого розвитку міст складається з поєднання документів ООН та інших міжнародних організацій, норм права Європейського Союзу та національних законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Зарубіжний досвід сталого розвитку міст свідчить про наявність динаміки від посилення уваги до економічних питань до зростання ролі екологічних та соціальних аспектів. Помітною є також тенденція до посилення ролі громадськості у плануванні, реалізації, моніторингу та оцінюванні цих процесів.

Важливим є удосконалення публічно-приватного партнерства, що підтверджується наявністю багатьох досліджень, зокрема, з досвіду посткомуністичних країн.

Цілі сталого розвитку міст мають стати важливими при оцінці якості управління містами, оскільки їх принципи та напрями дозволяють сформулювати конкретні індикатори.

РОЗДІЛ 3. Оптимізація управління сталим розвитком міст

3.1. Відродження як показник сталого прогресу міста

Дослідження сталого розвитку в Україні набуває особливого значення у зв'язку з посткомуністичною трансформацією та негативними наслідками військової агресії. Особливу увагу вимагають питання відродження, яка набула актуальності в останні роки. У контексті урбаністики "відновлення" описує процес оновлення міського середовища.

Наш аналіз показує, що в Україні тема відновлення найчастіше використовується для опису процесів сучасного використання занедбаних територій та перетворення колишніх промислових об'єктів у функціонуючі культурні центри або для відновлення природних територій. Отже, це поняття використовується переважно в позитивному контексті для опису процесів прибирання територій або реабілітації промислових об'єктів.

Очевидно, в процесі відновлення ми спостерігаємо протиставлення - відродження замість занепаду, що вже було відзначено в українській пресі.

У радянські часи міста будувалися з певною структурою: центральна частина для адміністративних та культурних закладів, спальні райони і промислові зони. Проте з часом промисловість перейшла у центральні частини міст, а з занепадом виробництва багато промислових зон стали запущеними. [12]

Тому для сталого розвитку міст необхідно відновлення цих територій та будівель в активний міський простір. Розгляд відновлення як стратегії регіонального чи міського розвитку є надзвичайно важливим. Це підтверджується дослідженнями українських вчених, таких як О. Сич, Т. Ужва та інші, які розглядали цю тему з теоретичного і практичного поглядів.

Потреба в відновлення існує не лише в Україні, а й у багатьох країнах світу, навіть у тих, де високий рівень виробництва. Наприклад, Детройт у США, чия військова промисловість стала зайвою після закінчення Холодної війни.

В інших містах також можна побачити приклади успішного відновлення. Наприклад, в Амстердамі суднобудівний завод перетворено на креативний артпростір, а в Франкфурті-на-Майні відновлено цілий центр міста, надаючи йому історичний вигляд.

Науковці розглядають відновлення як ключове завдання, розуміючи її як «комплексний процес відновлення урбанізованої території, яка піддалась процесу структурної деградації, спричиняючи кризовий стан, що робить неможливим або суттєво ускладнює нормальний економічний і суспільний розвиток як даної території, так і урівноважений розвиток цілого міста». При цьому виділяють чотири основні принципи "стійкої архітектури":

1. Адаптивність - будівлі взаємодіють з довкіллям та можуть трансформуватися для відповіді на розвиток міста.
2. Апсайклінг ресурсів - використання вже наявних ресурсів, що можуть бути використані повторно.
3. Використання відновлюваних ресурсів у будівництві, таких як глина, дерево і т.д.
4. Енергоефективність.

Ці принципи важливі для сталого розвитку міст і враховують їхню екологічну та економічну стійкість.

Відновлення або ж ревіталізація - це не лише стратегічне завдання для поліпшення міського середовища, але й комерційний проект, що передбачає інвестиції в ідею з метою подальшого їх відбиття. Інвесторам потрібно вкладати гроші в проекти з метою отримання прибутку у майбутньому. Створення привабливого та функціонального міського середовища може залучити бізнес та привести до зростання вартості нерухомості, розвитку місцевої економіки та створення нових можливостей для підприємництва. [16]

3.2. Цифрова трансформація у міському управлінні.

Аналіз доступних джерел та літератури показує, що в світі майже всі країни вже використовують компоненти електронного урядування в сфері публічного

управління та адміністрування. Однак практика їх використання може значно відрізнятись, що відображається у різних рівнях упровадження елементів електронного урядування, а також у ступені їх інтеграції у системи управління та функцій.

Центр Разумкова у своїй Аналітичній доповіді з 2021 року провів узагальнення існуючих підходів до визначення змісту, передумов, причин цифрової трансформації (діджиталізації) та її сучасності і перспектив в Україні.

Також були проаналізовані сучасні тенденції реалізації концепції SMART City у сталому розвитку міст України. Виявлено, що в Україні процеси цифровізації є неоднаковими, проекти зі смартизації досі мають обмежене поширення (переважно у великих містах), і самі смарт-ідеї часто є більш популярними, ніж реально практичними.

Зазначено, що цифрова трансформація та урбанізація є ключовими світовими трендами, які впливають на економіку та суспільства. Цифрова трансформація стала одним із головних факторів глобальних змін. Урбанізація, в свою чергу, робить міста домінуючою формою соціально-економічної організації, набуваючи більшої продуктивності, ніж цілі країни.

Ці два тренди сприяють розвитку концепції SMART City, яка стає реалізованою завдяки впровадженню нових технологій. Активне використання смарт-технологій під час пандемії коронавірусу показало їхню перспективність та необхідність у майбутньому, дозволяючи вирішити виниклі проблеми.

На сьогодні поширюються такі технології, як 3D друк, робототехніка, блокчейн, дрони, доповнена, віртуальна та змішана реальність. Інтернет речей дозволяє забезпечити зв'язок мережі комп'ютеризованих пристроїв з Інтернетом, використовуючи різноманітні датчики, мікропроцесори тощо.

Прикладами застосування інформаційних технологій є розумне вуличне освітлення, розумні станції збору сміття та розумний громадський транспорт, який надає інформацію про рух у режимі реального часу для пасажирів.

Сучасні інформаційні та комунікаційні технології мають значний вплив на суспільні відносини, сприяючи формуванню нового цифрового суспільства. Цей

процес призводить до активної глобалізації та регіонального розвитку, а також до вдосконалення системи публічної влади через створення електронного урядування. Останнім часом ці процеси набули особливої актуальності через наслідки пандемії коронавірусу, яка змусила більшість сфер життя перейти в онлайн формат.

Українські вчені, зокрема М. Лахижа, вже досліджували явище диджиталізації, розглядаючи його як процес інформаційної трансформації, що впливає як на суспільство в цілому, так і на сферу влади.

Аналізуючи поняття "диджиталізація" можна підсумувати, що диджиталізація стала реальністю для практично кожної компанії, проте керівники не завжди повністю розуміють суть цих змін.

Вони визначають цифрову трансформації як можливість прямого та безперешкодного доступу жителів малих міст і сільської місцевості до всіх видів державних послуг, швидкого та якісного їх надання, а також забезпечення стійкого результату. Це сприятиме скороченню "цифрового розриву", який утворився на місцевому рівні через дефіцит кваліфікованих кадрів та недостатню розвинутість необхідної інфраструктури. [18]

Ключові шляхи для підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування включають:

- Впровадження дистанційного надання електронних послуг, використання персональних кабінетів, електронної звітності та цифрової комунікації.
- Налагодження постійного діалогу між органами місцевого самоврядування, громадськістю та владою через цифрові та живі форми зв'язку, такі як засідання, збори та звіти.
- Покращення законодавчого забезпечення та розширення гарантій депутатської діяльності.
- Співпраця з медіа та лідерами суспільної думки для інформування громадян, забезпечення звітності, підтримки персонального іміджу депутата та вирішення конфліктних питань.

На основі аналізу муніципалітетів великих міст у різних країнах, дослідники В. Николаєва та П. Назаренко визначили, що ключовим напрямом розвитку управління в системі муніципального менеджменту є впровадження безпаперових цифрових та інформаційних технологій. Ця концепція передбачає урахування поточного рівня технологій у кожній сфері діяльності органів влади та місцевого самоврядування, вимог щодо безпеки та надійності використання цих технологій, а також міжнародного досвіду упровадження комп'ютерних інформаційних систем управління великими містами.

Запропоновано впровадження цілісної корпоративної інформаційно-обчислювальної міської мережі.

В світі існують дві основні моделі впровадження електронного урядування: західна та східна. В західних країнах процес реформування публічного управління пов'язаний з реорганізацією державних органів на основі принципів "нового публічного управління" та створення "відкритої держави". У східних державах проекти впровадження електронного урядування реалізуються на базі принципів традиціоналізму (конфуціанства) та "раціональної бюрократії".

В рамках західної моделі варто відокремити шлях, обраний країнами Європи, від американського шляху. У 2000 році лідери Європейського Союзу ухвалили Лісабонську стратегію з метою зробити ЄС більш динамічною та конкурентоспроможною економікою в світі, заснованою на знаннях. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали ключовим компонентом для досягнення цих цілей. Була розроблена спеціальна програма "еЄвропа", щоб реалізувати цілі Лісабонської стратегії в області ІКТ. Ця програма стала продовженням широкого спектру ініціатив в цій області, розпочатих Комісією ЄС ще з 1984 року. [2]

У програмі "еЄвропа" на 2000-2002 роки були сформульовані три основні цілі: забезпечення більш доступного, швидкого та безпечного Інтернету, інвестування у навички людей та збільшення використання Інтернету. Пізніше ці цілі були переглянуті у наступних програмах ЄС з впровадження електронного

урядування, щоб зосередитися на наданні публічних послуг у режимі онлайн, розвитку динамічного середовища електронної комерції, поширенні широкопasmового доступу та забезпеченні безпечної інформаційної інфраструктури.

На рівні Євросоюзу була розроблена правова база для розвитку систем електронного урядування, яка виражена у вигляді директив Європейської комісії, що зобов'язують всі країни-учасниці впровадити їх у національне законодавство. У результаті в країнах ЄС прийняті закони, що стосуються електронних цифрових підписів, електронної торгівлі, захисту даних, державних закупівель та доступу до інформації.

Вимоги Євросоюзу до законодавства, що регулює системи електронного урядування, охоплюють технічні аспекти (наприклад, цифровий підпис, електронна торгівля), спрямовані на спрощення створення таких систем, а також етичні й політичні питання, наприклад, розподіл державних замовлень та доступ до інформації, що визначають нові обов'язки державних установ у забезпеченні прав громадян та організацій у новому контексті надання публічних послуг за допомогою електронних засобів.

Стратегія "Європа 2020" включає ініціативу "Цифровий порядок денний для Європи", яка становить план дій для досягнення глобальної конкурентоспроможності Євросоюзу через розвиток та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усіх сферах європейського суспільства. Ця ініціатива є основним проектним документом з розвитку інформаційної сфери ЄС, у якому визначено 101 захід в рамках "семи стовпів" навколо яких заплановано реформування економіки Європейського Союзу з використанням цифрових технологій. [22, 27]

Ключові заходи включають створення єдиного цифрового ринку, досягнення інтероперабельності програмного забезпечення і контенту, підвищення довіри та безпеки користувачів, розвиток швидкісного інтернету, наукові дослідження та інновації, поширення цифрової грамотності і навичок роботи з ІТ, і використання ІТ для вирішення соціальних проблем.

Для реалізації цього проекту до 2020 року на всій території ЄС будуть створені інвестиційні фонди і розвиватиметься широке приватно-державне партнерство з метою охоплення всієї території швидкісними та ультрашвидкісними широкосмуговими мережами.

У процесі впровадження заявлених в рамках стратегії "Цифровий порядок денний для Європи" локальних підпрограм приймаються спеціалізовані проекти та ініціативи прикладного рівня, наприклад, проект "Європейське хмарове партнерство". Ця ініціатива узгоджена з завданнями рамкової програми з науково-технічного та інноваційного розвитку ЄС "Горизонт2020", зокрема, у сферах хмарових технологій, розвитку освітнього простору, екології, охорони здоров'я, та освоєння космосу.

Крім ініціатив на рівні ЄС, більшість держав-членів розробили свої власні національні стратегії, що стали частиною програм "eЄвропа". У 1990-х роках кожна країна розробляла власну програму для становлення лідером у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Наприклад, у Швеції програми передбачали державне фінансування широкосмугових мереж, у Данії широкосмуговий доступ отримував суттєві субсидії оподаткування, а Бельгія впровадила систему голосування через Інтернет.

Український уряд проводить системну політику у сферах електронного урядування, інформатизації, розвитку інформаційного суспільства, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів та цифровізації органів державної влади. Для впровадження цієї політики Уряд України заснував Державне агентство з питань електронного урядування України, яке пізніше було перетворено у Міністерство цифрової трансформації України. [41]

Розвиток електронного урядування в Україні здійснюється за такими основними напрямками:

- Електронні послуги: адміністративні чи інші публічні послуги, які надаються громадянам або юридичним особам в електронній формі, що дозволяє отримати їх без візиту до органів влади.

- Відкриті дані: публічна інформація у формі відкритих даних, яка надається в електронному форматі з вільним та безоплатним доступом до неї.
- Електронна взаємодія державних реєстрів (інтероперабельність): створення систем з різних компонентів на базі уніфікованих інтерфейсів або протоколів для автоматизованої інформаційної взаємодії між державними інформаційними системами та базами даних.
- Електронний документообіг: процеси створення, оброблення, передавання, зберігання та використання електронних документів, що спрощують процес прийняття рішень в державних органах.
- Електронна ідентифікація: використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі для підтвердження особистості та доступу до даних чи послуг.
- Електронна демократія: залучення громадян та організацій до державотворення та державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.
- Національна програма інформатизації: стратегія розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки різних сфер діяльності.

Національна програма інформатизації формується на основі довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації. Її мета полягає в розв'язанні найважливіших загальносуспільних проблем і створенні умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір. Програма включає комплекс взаємопов'язаних завдань (проектів), спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури країни. Це передбачає координацію діяльності державних та місцевих органів влади, підприємств, установ та громадян у сфері інформатизації. [23]

Допоміжними механізмами у розвитку електронного урядування в Україні є Програма "Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади" (EGAP), що реалізується у 2015-2019 роках. Ця програма фінансується Швейцарською Конфедерацією та виконується Фондом Східна Європа та Фондом InnoVABridge. Головна мета програми полягає у використанні новітніх ІКТ для покращення якості врядування, зміцнення взаємодії між владою та громадянами та підтримки соціальних інновацій в Україні. [30]

Також у 2015 році була створена Асоціація відкритих міст, яка є добровільним неприбутковим об'єднанням органів місцевого самоврядування. Метою цієї асоціації є задоволення потреб її учасників у сучасній інформації, нових технологіях, інвестиціях та обміні досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку електронного врядування та електронної демократії. Також асоціація працює над розвитком інтерактивної платформи "Відкрите місто".

Давайте поглянемо на деталі проектів, що впроваджуються для розвитку електронного урядування на рівні місцевого самоврядування в Україні:

Програма "Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади" (EGAP) реалізує проєкт Єдиної системи місцевих петицій (<https://e-dem.in.ua/>), який дозволяє ініціювати електронні петиції до місцевих органів самоврядування, збирати підписи на їх підтримку та отримувати відповіді влади на петиції, які зібрали необхідну кількість голосів для розгляду.

Портал "Відкрите місто" (<http://www.opencity.in.ua>) створений для взаємодії громадян, місцевих органів влади, комунальних підприємств та інших структур з метою вирішення актуальних проблем громади, надаючи можливість створювати повідомлення про проблеми, отримувати інформацію від органів влади та брати участь у формуванні рішень.

Проєкт "Оцінка прозорості місцевих бюджетів" (<https://tlb.in.ua>) розвиває платформу "Прозорі місцеві бюджети", яка допомагає органам місцевого самоврядування оцінювати рівень прозорості їхніх бюджетів та отримувати

рекомендації для підвищення прозорості, а також надає інформацію громадянам про прозорість місцевих бюджетів.

Громадський бюджет (<https://initiativ.e-dem.in.ua/>) - інструмент е-демократії, що дозволяє громадянам брати участь у розподілі бюджетних коштів для вирішення найбільш значущих проблем громади.

Сервіс "Консультації з громадськістю" (<https://consult.e-dem.tools>) надає можливість проводити консультації, опитування та обговорення нормативно-правових актів для залучення громадської участі в прийнятті рішень.

Оглянуто продукти, що розроблені Програмою EGAP спільно з Асоціацією відкритих міст, але крім них існують інші подібні сервіси, розроблені іншими компаніями. Розглянемо найпоширеніші з них.

Платформа «Розумне Місто» призначена для розвитку партнерства між владою, громадянами та бізнесом з метою створення системи розумного управління містами та громадами. Вона включає різноманітні е-сервіси, такі як заявки ЖКГ, петиції, електронні послуги, публічні фінанси, відкритий бюджет, «розумне ОСББ», реєстр ліків, електронні закупівлі, донорство крові та опитування.

Проект Vlada.online надає можливість створення публічного веб-сайту на базі веб-платформи Gromada.org.ua. На цьому веб-сайті можна застосовувати різні додаткові програмні модулі, такі як модуль опитування, модуль електронних петицій, онлайн-приймальня для депутатів, модуль документообігу, онлайн запис до дошкільних навчальних закладів та список публічних закупівель.

Поміж приватних компаній також існує цілий ряд, які займаються розробками програмних продуктів для органів місцевого самоврядування, пропонуючи різні цінові політики залежно від функціоналу сервісів.

Громадська організація "Центр розвитку інновацій", з підтримкою Програми «U-lead з Європою», впроваджує проект «Е-рішення для громад», спрямований на допомогу громадам у переході до "Управління 2.0" за допомогою аналізу та використання інформаційних технологій. В рамках цього

проекту було створено банк електронних сервісів ОТГ, який дозволяє залишати оцінки та відгуки про е-сервіси в ОТГ, а також отримувати сповіщення про нові е-сервіси, а також цифрову мапу Кращих практик місцевого самоврядування. Крім того, проект пропонує портфель IT-рішень для громад, включаючи програмне забезпечення для реєстрів, навчання та поширення кращих практик, обліку адрес, комунального майна та фінансової системи.

Однак крім цього проекту, існує цілий ряд приватних компаній, які також займаються розробками програмних продуктів для органів місцевого самоврядування, пропонуючи різні цінові політики залежно від функціоналу сервісів.

Асоціація відкритих міст є добровільним неприбутковим об'єднанням органів місцевого самоврядування, яке було створене з метою задоволення потреб органів самоврядування у сучасній інформації, нових технологіях, інвестиціях та обміну досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку електронного врядування та електронної демократії. Її діяльність охоплює всю територію України. [1, 3, 4]

Фонд Східна Європа є благодійною організацією, що почала свою діяльність у 2008 році, з метою сприяти соціальному та економічному розвитку України, мобілізуючи ресурси та зміцнюючи громади. Їхні програми поєднують соціальні, економічні та екологічні ініціативи, а їхні проекти розробляються залучаючи мережу партнерів та використовуючи міжнародні стандарти якості.

Програма «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) є швейцарсько-українською програмою, що фінансується Швейцарською Конфедерацією та виконується Фондом Східна Європа та Innovabridge Foundation. Ця програма спрямована на створення та розвиток інструментів е-демократії та е-послуг в Україні, спільно з Державним агентством з питань електронного врядування та профільними міністерствами. EGAP реалізувалася у чотирьох цільових областях України з 2015 по 2019 рік та складалася з чотирьох ключових компонентів: «Е-послуги», «Розбудова потенціалу», «Е-демократія» та «Національна політика».

Коаліція з впровадження електронної демократії в Україні є об'єднанням провідних організацій, які займаються електронною демократією. Кожен з учасників цієї коаліції спеціалізується на безпосередньому впровадженні електронної демократії та розуміє проблематику і переваги реалізованих кейсів. Серед учасників Коаліції з розвитку електронної демократії в Україні є різноманітні громадські організації, державні агентства та академічні установи. Коаліція має за мету сприяти розвитку електронної демократії в Україні та вже прийняла участь у підготовці Концепції розвитку електронної демократії в країні.

Центр Розвитку Інновацій був заснований у 2013 році у співпраці з НаУКМА і розвивається у чотирьох напрямках, спрямованих на інноваційний розвиток. Діяльність центру поєднує професіоналізм і соціальну відповідальність та не використовує бюджетних коштів університету. Українські вчені вказують на важливість диджиталізації та публічної комунікації для підвищення ефективності місцевого самоврядування і забезпечення сталого розвитку міст.

3.3. Оцінка оптимізації управління розвитком українських міст в контексті процесу євроінтеграції

Стратегічні напрями оптимізації ефективності публічного управління сталим розвитком в Україні визначаються наявними проблемами, що заважають такому розвитку. На думку автора, актуальним залишається аналіз цих проблем, який був проведений Інститутом суспільно-економічних досліджень у 2017 році та опублікований у вигляді Аналітичної доповіді. Також варто враховувати негативний вплив на країну війни та зміни у світовій економіці, зокрема у сфері енергетики.[2]

Один з вимірів, який важливо враховувати — це економіка. Стан української економіки у 2014–2015 роках характеризувався глибокою депресією, величезним зменшенням ВВП, стрімким зростанням інфляції, кризою у енергетиці та банківському секторі, а також іноземною військовою агресією.

Однак у 2016 році завдяки підтримці міжнародних фінансових організацій вдалося переломити ці негативні тенденції. Водночас, наголошується, що Україні ще потрібно здійснити системні реформи, зокрема кардинально переформатувати структуру виробництва для інтенсивного технічного та технологічного оновлення. [12]

Ще одним важливим виміром є людина. Україна у 2016 році посідала 84 місце за Індексом людського розвитку, що свідчить про високий рівень людського розвитку. Однак порівняно з попереднім роком наша країна опустилася на три позиції. Значення індексу гендерної нерівності також важливе, і в Україні воно визначено як державу з абсолютним паритетом щодо гендерної рівності, що переважно спричинено наявністю відповідного законодавства.

Довкілля - Україна займає одне з провідних місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших природних ресурсів на одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП). Обсяги промислових відходів на одну особу в Україні перевищують аналогічні показники багатьох інших країн світу. Масштабна екстенсивна експлуатація природних ресурсів протягом тривалого історичного періоду призвела до виснаження та деградації значної частини природного середовища в Україні. Особливо це стосується земельних, водних та лісових ресурсів.

Основні висновки аналізу можна узагальнити наступним чином:

- 94% завдань Центру стратегічних реформ (ЦСР) відображено в чинних Державних стратегічних документах (ДСД) України чи в окремих проектах на стадії їх затвердження. Всі завдання ЦСР-1, ЦСР-2, ЦСР-6–15 та ЦСР-17 повністю відображені, а завдання ЦСР-3–5 і ЦСР-16 - частково. Однак, деякі завдання ЦСР, зокрема, ЦСР 3.1, 4.6, 5.3, 5.5 та 16.5, не знайшли свого відображення в ДСД.
- Немає жодної ЦСР, яка була б абсолютно не відображена у стратегічних документах державної політики.

- Існують групи ДСД, в яких краще відображено ті чи інші завдання ЦСР, що свідчить про їхню ширшу увагу до ЦСР. Це стосується переважно ДСД національного рівня.
- Виділено групу ДСД, у яких найкраще відображено комплекс завдань ЦСР. Серед них: Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, Засади внутрішньої і зовнішньої політики, Стратегія подолання бідності до 2020 року та інші.
- Деякі ДСД не містять жодного завдання ЦСР, хоча за своєю суттю могли б їх включити, а також є програми, які містять лише по одному завданню ЦСР.

Важливим аспектом є оцінка рівня сталого розвитку міст, яка є об'єктом дослідження. Це оцінювання необхідне для визначення внутрішніх та зовнішніх загроз, а також розробки стратегій запобігання їх негативному впливу та розробки оптимальних сценаріїв розвитку міських систем. Проблема виникла ще на початку розробки відповідних проектів і пов'язана з розробкою відповідних індикаторів сталого розвитку та оцінкою їх результатів. [22]

У перші роки ХХІ століття акцент був зроблений на вивченні зарубіжного досвіду та проведенні експериментів. Ключовими завданнями сталого розвитку вважалися відновлення та збереження природних екосистем, вирішення проблем економічного, соціального, демографічного та духовного розвитку, а також забезпечення узгодженості темпів економічного росту з ємністю екосистем.

Для аналізу сталого розвитку було визначено групу соціальних, економічних та екологічних індикаторів, за якими проводилися відповідні розрахунки.

У 2009 році вчені НТУУ «КПІ» під керівництвом академіка НАН України М.З. Згуровського опублікували науковий аналітичний огляд під назвою «Україна в індикаторах сталого розвитку». У цій роботі вони розробили систему факторів (індексів та індикаторів) та метрику для оцінювання процесів сталого розвитку регіонів України, використовуючи дані, надані Держкомстатом та іншими відомствами. Книга призначена для наукових працівників, викладачів,

студентів та аспірантів, а також для керівників центральної та регіональної влади та органів місцевого самоврядування.

Також у той же період був опублікований посібник «Сталий розвиток регіонів України», у якому була запропонована система факторів (індексів та індикаторів) та показано методика вимірювання процесів сталого розвитку. За даними Держкомстату, Мінприроди та інших центральних органів влади був здійснений компаративний аналіз регіонів України за індексами сталого розвитку та гармонізації.

У 2019 році була опублікована монографія Ю. Харазішвілі під назвою «Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації». Автор пропонує сучасну концепцію сталого розвитку з погляду безпеки, яка включає у себе системне уявлення про шляхи переходу від поточного стану до бажаного.

Концепція, яка була викладена, базується на методології ідентифікації та стратегування сталого розвитку з погляду безпеки та адаптивних методів регулювання. Ця концепція спрямована на наукове обґрунтування стратегічного планування на середньо- та довгострокову перспективу. Також було запропоновано враховувати тіньові індикатори у складових сталого розвитку для розкриття адекватності реального стану економіки за допомогою розробленого методу її оцінки та детінізації. [31]

Стратегічні напрями оптимізації, методи оцінювання та індикатори сталого розвитку стали предметом уваги узагальнюючих досліджень та посібників. Прикладом такого посібника є «Стратегія сталого розвитку», автором якого є Л. Коломієць. Навчальний посібник був підготовлений з використанням досвіду викладання різних дисциплін, серед яких «Стратегічна екологічна оцінка», «Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище», «Економіка природокористування», «Теорія систем в екології». У посібнику також розкрито принципи, індикатори та стратегічні напрями реалізації стратегії сталого розвитку.

Аналіз методичних підходів до оцінки сталого розвитку міст та регіонів показав, що поки що немає єдиного системного підходу. Це підкреслює необхідність розробки комплексної структурної методики, яка могла б об'єктивно визначати проблеми сталого розвитку регіонів країни та обґрунтовувати цілі та стратегічні напрями їх досягнення.

На сьогодні існують декілька варіантів розрахунку показників сталого розвитку, що ґрунтуються на двох підходах. Перший полягає в створенні єдиного агрегованого індикатора, тоді як другий - у формуванні системи індикаторів. Хоча перший підхід здається зручнішим для прийняття рішень через аналіз одного узагальненого показника, він має свої недоліки, такі як методологічні та статистичні проблеми. У той час як другий підхід, заснований на низці показників, дозволяє провести комплексне оцінювання розвитку держави або окремих регіонів та забезпечує відносну доступність інформації для розрахунку інтегрованого показника.

Для визначення ефективності публічного управління сталим розвитком міст варто використовувати другий варіант оцінювання, зважаючи на його доступність та відносну простоту.

Проведений аналіз методичних підходів до оцінки сталого розвитку дозволив зробити наступні висновки:

- Різноманітність методичних підходів обумовлена різними цілями, які ставилися під час проведення оцінки.
- Більшість досліджених методичних підходів передбачають розрахунок інтегрального показника сталого розвитку, хоча є і такі, що базуються на системі часткових показників.
- Більшість методик ґрунтуються на концепції сталого розвитку ООН, виокремлюючи соціальну, економічну та екологічну складові.
- Побудова інтегрального показника сталого розвитку здійснюється різними способами, включаючи розрахунок середніх арифметичних та геометричних величин, а також застосування більш складного математичного апарату.

- Багато методик мають перевантажену систему часткових показників або використовують показники, які не відповідають системі національної статистики, що ускладнює проведення оцінки в динаміці.

Система індикаторів для аналізу та оцінки сталого розвитку регіонів України має відповідати комплексним вимогам, що включають такі аспекти:

- Відображення стратегічних цілей розвитку.
- Поєднання різних рівнів державного регулювання.
- Надання інформації про відповідальних осіб за впровадження стратегії сталого розвитку регіону.
- Забезпечення безперервної інформаційної підтримки процесів планування та управління сталим розвитком.
- Інтеграція у загальну систему державної підтримки сталого розвитку країни.

Зазначений підхід узгоджується з європейською практикою, наприклад, у стратегії "Європа-2020". Ця стратегія визначила лише 5 ключових показників, які спрямовані на покращення якості життя людей та забезпечення їхнього благополуччя. Кожен з цих показників орієнтований на підвищення рівня зайнятості, інвестицій у науку та розвиток, скорочення викидів, підвищення рівня освіти та зменшення бідності. Такий підхід спрямований на людину, а не лише на економічні показники, і визначає конкретні цілі, досягнення яких є важливим для підвищення якості життя населення.

Алгоритм оцінювання рівня розвитку міст України:

Перший етап оцінювання - збір інформації, що характеризує соціально-економічне та екологічне положення міста.

Другий етап оцінювання - наукове обґрунтування системи показників для оцінки сталого розвитку міст у розрізі трьох складових (економіка, соціальна сфера, екологія).

Третій етап оцінювання - групування часткових показників за компонентами та складовими сталого розвитку міст.

Четвертий етап оцінювання - визначення граничних часткових показників, що характеризують соціально-економічну та екологічну сферу сталого розвитку міст.

П'ятий етап оцінювання - проведення нормалізації часткових показників сталого розвитку.

Шостий етап оцінювання – розрахунок досягнутого рівня компонент, складових та інтегрального показника сталого розвитку.

Сьомий етап оцінювання - аналіз результатів досягнутого рівня сталого розвитку міст України за його компонентами та складовими. [згідно довідкових матеріалів]

Аналіз досліджень, присвячених оцінюванню сталого розвитку, вказує на те, що методика оцінювання на рівні міст та регіонів має схожі підходи та показники. Наприклад, аналіз індикаторів моніторингу концепції інтегрованого розвитку міста "Полтава 2030" свідчить про вибір другого варіанту розрахунків на основі низки показників, які конкретизуються для охоплення різноманітних аспектів розвитку. Наприклад, сфера розвитку "Диверсифікація економіки" включає такі питання, як ініціювання та планування району житлово-комерційного призначення, вирішення земельних конфліктів, створення міської інформаційно-аналітичної системи управління містом з використанням GIS технологій, реорганізація управління економічних питань виконавчого комітету ПМР та інші (всього 17 пунктів).

При відборі системи показників можна керуватися такими міркуваннями, які поєднують відносну простоту та можливість порівняння результатів як у просторовому, так і у часовому значенні. Пропозиція, яка враховує:

- Необхідність застосування вартісних і натуральних показників за методом наскрізного і вертикального використання.
- Використання існуючої системи бухгалтерського та управлінського обліку для розрахунку показників з метою полегшення доступності, достовірності та перевірки вихідних даних.

- Застосування правил міжнародної статистики та системи національних рахунків для забезпечення порівнянності із зарубіжними даними.
- Мінімізація кількості показників.
- Максимальне спрощення розрахунків показників та їх зрозумілість для практичних працівників.

Як один з варіантів оцінювання рівня сталого розвитку можна вказати систему вимірів сталого розвитку, запропоновану Інститутом прикладного системного аналізу НТУУ “КПІ”. [19]

Вченими цього університету пропонується оцінювати рівень сталого розвитку за допомогою відповідного індексу Іср, який вираховується як сума індексів для трьох вимірів: економічного (Іекв), екологічного (Іев) та соціального (Ісв) з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з індексів Іекв, Іев та Ісв обчислюється з використанням відомих у міжнародній практиці індексів та індикаторів.

Ці індикатори впливають на складові наведених індексів, як і самі ці індекси, вимірюються в різних одиницях і мають різні інтерпретації. Тому вони приводяться до нормованої форми таким чином, щоб їх зміни, як і зміни самих індексів, перебували в діапазоні від 0 до 1. У такому разі найгірші значення названих індикаторів відповідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі — наблизатимуть ці значення до 1. Таке нормування дозволяє обчислювати кожен з індексів Іекв, Іев, Ісв та Іср у вигляді усередненої суми своїх складових з відповідними ваговими коефіцієнтами.

Індекс економічного виміру (ІЕВ) складається з двох глобальних індексів: індексу конкурентоспроможного розвитку (ІК), що розроблений Світовим економічним форумом, і індексу економічної свободи (ІЕС), який створений інтелектуальним центром фундації Heritage Foundation. Індекс економічної свободи базується на десяти індикаторах, які включають торгову політику, фіскальне навантаження, урядову інтервенцію в економіку, монетарну політику, потоки капіталів та іноземні інвестиції, банківську та фінансову діяльність, політику формування цін та оплати праці, права на приватну власність, політику

регулювання та неформальну активність на ринку. ці індикатори обчислюються на основі 50 наборів різноманітних даних економічного, фінансового, законодавчого та адміністративного характеру.

Індекс екологічного виміру (ІЕВ) оцінюється за допомогою відомого індексу ESI (Environmental Sustainability Index), який формується з 21 екологічного індикатора. Ці індикатори враховують 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні, рівень забруднення навколишнього середовища в минулому і сьогодні, зусилля країни на ниві управління екологічним станом, здатність країни покращити екологічні характеристики та інше. Індекс ESI кількісно визначає здатність країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі. Його п'ять критеріїв включають наявність національної екологічної системи, можливість протидії екологічним впливам, зниження залежності людей від екологічних впливів, соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики та можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Цей індекс може використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів сталого розвитку країни.

Індекс соціального виміру (ІСВ) формується шляхом усереднення трьох глобальних індексів: Індексу якості і безпеки життя (ІЯ), розробленого міжнародною організацією Economist Intelligence Unit. Цей індекс базується на дев'яти індикаторах, включаючи ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, середню тривалість життя населення, рейтинг політичної стабільності і безпеки, кількість розлучених сімей на 1000 населення, рівень громадської активності, різницю за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни, рівень безробіття, рівень політичних і громадянських свобод, співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок.

Індекс людського розвитку (ІЛР), який використовується програмою ООН United Nations Development Program, формується на основі трьох основних

індикаторів: середньої тривалості життя населення країни, рівня освіченості та стандарту життя населення, вимірюваного за ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПКС).

Індекс суспільства, заснованого на знаннях, або К-суспільства (Ікс), розроблений департаментом ООН з економічного і соціального розвитку (UNDESA), визначається трьома основними індикаторами: інтелектуальними активами суспільства, перспективністю розвитку суспільства та якістю розвитку суспільства. Для формування цього індексу використовуються 15 наборів даних про рівень охоплення молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (GINI-індекс), рівень дитячої смертності тощо.

В принципі, такий підхід можна використовувати й для оцінки сталого розвитку міст, проте він здається занадто складним. Варто зазначити, що базовими елементами сталого розвитку територіальних громад є раціональне використання наявних на її території усіх видів ресурсів, збереження довкілля та реалізація інноваційних проєктів, які забезпечили б такий розвиток промисловості, сільського господарства, туризму, освіти і культури, який, задовольняючи сучасні потреби громади, не загрожував би можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. [згідно довідкових матеріалів]

Варто відзначити зростання інтересу державних структур до питань сталого розвитку. Аналітичні довідки з різних питань сприяють усвідомленню проблем та інформуванню громадськості. Прикладом можуть бути аналітичні довідки за 5-ма цілями сталого розвитку у сферах медицини, поводження з відходами, боротьби зі змінами клімату, збереження морських ресурсів і захисту та відновлення екосистем суші, підготовлені та опубліковані Міністерством освіти і науки.

Висновки до розділу 3

Удосконалення управління сталим розвитком є складним завданням, вирішення якого вимагає поєднання зусиль теоретиків та практиків, посилення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю.

Аналіз сайтів засвідчує їх увагу до проблематики сталого розвитку, що помітно насамперед із розробки та реалізації стратегічних програм розвитку. Останні такі програми готувалися, як правило з допомогою іноземних партнерів та активного залучення населення. Практикувалося створення спеціальних неурядових організацій – інститутів розвитку міст тощо. Проте їх діяльність часто критикувалася у пресі.

Серед прикладів впровадження ідей сталого розвитку заслуговує на увагу ревіталізація – відновлення земельних ресурсів, пристосування приміщень та їх використання з користю для територіальної громади.

Суттєве значення для сталого розвитку в сучасних умовах набуває диджиталізація, яка охоплює всі сторони життя міст, сприяючи зростанню їх комфортності для громадян. Прикладами розвитку є формування розумних міст в Україні.

Стратегічні напрями розвитку українських міст визначені загальносвітовими тенденціями і вписуються в програматику сталого розвитку через розробку відповідних стратегій та планів їх реалізації. Оптимізація управління цим процесом є необхідною для досягнення успіху. Важливим є досвід міст у розробці стратегій сталого розвитку, виробленні методів реалізації, моніторингу та оцінювання.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження розкривають теоретичні засади та практику забезпечення сталого розвитку міст і дозволяють зробити наступні висновки:

Аналіз документальних матеріалів та теоретичних досліджень свідчить про широке використання поняття сталого розвитку в нормативно-правових актах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, а також у стратегічних документах більшості країн світу. З 1992 року ідея сталого економічного, соціального та екологічного розвитку стала основною парадигмою розвитку. Суть сталого розвитку міст визначається у зв'язку з єдністю економічних, соціальних та екологічних завдань і базується на стратегічних рекомендаціях ООН та інших міжнародних структур. Важливим є також взаємозв'язок між стратегічним розвитком та покращенням публічного управління. Врахування аспектів сталого розвитку у діяльності органів місцевого самоврядування та громадських інституцій є помітним.

Теоретичні основи сталого розвитку міст широко досліджуються в українських наукових кіл, вони пов'язані з різноманітними проблемами та мають міждисциплінарний характер. Принципи сталого розвитку визначені у базових документах ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій і уточнюються у процесі їхньої подальшої роботи.

Відзначається сильний взаємозв'язок між сталим розвитком та процесами євроінтеграції, оскільки країни ЄС розглядають завдання сталого розвитку як ключове для функціонування міст, і це деталізується на різних рівнях: національному, регіональному і місцевому. Забезпечення сталого розвитку є одним з критеріїв готовності країн до євроінтеграції.

Інституційне (правове та організаційне) забезпечення процесу сталого розвитку має вирішальне значення для успішної реалізації його принципів. Це охоплює поєднання документів ООН та інших міжнародних організацій, норм права Європейського Союзу та національних законів і підзаконних нормативно-правових актів. Стратегічне планування та розробка стратегій сталого розвитку є суттєвими етапами у цьому процесі.

Зарубіжний досвід у сфері сталого розвитку міст вказує на зміну акцентів від економічних питань до більшої уваги до екологічних та соціальних аспектів. Тенденція зміцнення ролі громадськості у плануванні, реалізації, моніторингу та оцінюванні цих процесів стає дедалі помітнішою. Важливим є також зростання ролі публічно-приватного партнерства, підтверджене численними дослідженнями, зокрема, в контексті посткомуністичних країн.

Цілі сталого розвитку мають важливе значення для оцінки якості управління містами, оскільки їхні принципи та напрями дозволяють визначити конкретні індикатори для оцінки ефективності управління.

Удосконалення управління сталим розвитком є складним завданням, яке вимагає поєднання зусиль теоретиків та практиків, а також посилення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Аналіз сайтів міст Полтавської області підтверджує їхню увагу до проблем сталого розвитку, що проявляється у розробці та реалізації стратегічних програм розвитку. Відродження, яка полягає у відновленні земельних ресурсів, пристосуванні приміщень та їхньому використанні з користю для територіальної громади, виявляється як один із прикладів успішної реалізації ідей сталого розвитку.

Суттєве значення для сталого розвитку в сучасних умовах набуває оптимізації, яка охоплює всі аспекти життя міст та сприяє зростанню комфорту для їхніх мешканців. В нашому дослідженні ми розглядаємо приклади розвитку розумних міст в Україні та використання цього досвіду .

Стратегічні напрями розвитку українських міст визначаються глобальними тенденціями та вписуються в парадигму сталого розвитку через розробку відповідних стратегій та планів їх реалізації. Оптимізація управління цим процесом є необхідною для досягнення успіху. Важливим є досвід міст у розробці стратегій сталого розвитку, виробленні методів реалізації, моніторингу та оцінювання.

Дослідження підтверджує зростаючу увагу до проблем сталого розвитку в Україні в останні роки. Проте за показниками сталого розвитку Україна значно поступається перед європейськими країнами.

Вивчення матеріалів дозволяє запропонувати такі напрями удосконалення діяльності міської влади управлінням сталим розвитком міст:

- Повніше врахування євроінтеграційних прагнень України при розробці стратегій сталого розвитку міст, узгодження місцевих концепцій, стратегій та програм із загальнодержавними та регіональними;
- Реновація генеральних планів розвитку міст;
- Посилення публічно-приватного партнерства, особливо при впровадженні екологічних проектів;
- Ширше впровадження заходів щодо залучення інститутів громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами у сфері сталого розвитку міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована система муніципальної статистики Асоціація міст України. URL: <https://auc.org.ua/page/munitsipalna-statistika>.
2. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року. Аналітична доповідь Інститут суспільно-економічних досліджень. К. 2017. 84 с.
3. Асоціація відкритих міст. Основна інформація. URL: <https://avm.org.ua>.
4. Асоціація міст України Сайт URL: <https://auc.org.ua>
5. Бакуменко В., Попов С. парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. Ефективність державного управління. Вип. 43. 2015. С. 21-28
6. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник. DESPRO. К. 2012. 88 с.
7. Боголюбов В.М. та ін Стратегія сталого розвитку: Підручник / [В.М.Боголюбов, М.О. Клименко, Мельник Л.Г., О.О. Ракоїд]. За редакцією професора В.М.Боголюбова. К.: ВЦ НУБПУ, 2018. 446 с.
8. Вернадський В. Наукова думка як планетне явище//Хроніка 2000.-2004.-№1-2(57-58). – с.11-219.
9. Вимірювання досягнення Цілей сталого розвитку регіонами України: вибір індикаторів та визначення базових рівнів / кер. авт. кол. А. Максюта. Київ, 2019. 2760.
URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainabledevelopmentreport/tracking-progress-on-SDGs-for-the-regions-of-Ukraine.html>
10. Гіндес О. Концептуальні положення теорії сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід № 7/2011. С. 76-79
11. Горяна І. Формування методики оцінювання сталості розвитку регіонів. Економічний аналіз. 2013 рік. Том 14. № 1 с. 59-63
12. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах (збірник науково-

аналітичних та навчально-методичних матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні) В.С. Куйбіда, В.В. Толкованов. – Київ, ТОВ “Поліграфічний Центр ”Крамар”, 2010, 258 с.

13. Загорський В.С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого економічних систем : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 336 с.

14. Ілляшенко К. В. Сталий розвиток міста як результат соціального партнерства держави, бізнесу та громади. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 6, т. 3. С. 238–242.

15. Кириченко М. О. Зарубіжний досвід високорозвинених країн зі сталим розвитком інформаційно-інноваційного суспільства в умовах трансформації сучасної цивілізації / М. О. Кириченко // Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал 2017. - Вип. 17. - С. 51-54.

16. Коломієць Л.В. Стратегія сталого розвитку: Навч. посібник. Кропивницький: 2019. 126 с.

17. Куйбіда В.С. Профанація або «Про Стратегію сталого розвитку Україна - 2020» LB.ua. 3 квітня 2015. URL: https://lb.ua/blog/vasyl_kuybida/300576_profanatsiya_abo_pro_strategiyu.html

18. Лахижа М. І. Актуальні проблеми удосконалення публічного управління в Україні: зміни, реформування, модернізація, оптимізація, децентралізація, реструктуризація, перезавантаження Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць. №1(57). Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2020. – № 1 (57). – 328 с. (с. 18-28)

19. Лелеченко А. Основні детермінанти визначення сутності регіональної політики сталого розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток № 12, 2016 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1645>

20. Макошій С. Зарубіжний досвід реалізації стратегії сталого розвитку. Молодий вчений. №6 (33). 2016. С. 324- 329
21. Міста, в яких хочеться жити: світовий досвід еко-девелопменту та його перспективи в Києві. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/realty/goroda-kotoryhhochetsya-zhit-mirovoy-opyt-1637072772.html>
22. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL:http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
23. Омаров Ш.А. Огли Оцінка сталого розвитку регіонів України. Проблеми економіки № 3, 2014. С. 139-150
24. Павліха Н., Войчук М. Концептуальні засади управління сталим розвитком міста в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи децентралізації. Регіональна економіка. 2018, №3. С. 29-35
25. Подолинський Сергій Андрійович: історія життя. OSVITA.ua URL: <http://osvita.dream.net.ua/vnz/reports/biograf/24017/>
26. Попов С., Панченко Г. Інноваційний розвиток системи органів публічної влади: стратегічний підхід. Навч. посібн. Одеса. ОРІДУ НАДУ. 2018. 220 с
27. Попович Н. Стратегії сталого розвитку країн Європи та їх картографічне забезпечення. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. №22.2015. URL:<https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/view/4059>
28. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
29. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280>
30. Про основи містобудування. Закон України 16 листопада 1992 року № 2780- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>

31. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. ПроектЗУ07/08/2018/ [URL: https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A](https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A)
32. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text)
33. Рекомендації з підготовки проектів розвитку територіальних громад. К. 2016. 137 с.
34. Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку. [URL: https://rozvytok.in.ua/](https://rozvytok.in.ua/)
35. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвеси́ка. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с
36. «Сталий розвиток для України . Сайт [URL: https://sd4ua.org/shho-take-stalijrozvitok/printsipi/](https://sd4ua.org/shho-take-stalijrozvitok/printsipi/)
37. Сталий розвиток міст і громад. [URL: https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/11/](https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/11/)
38. Стратегії міст. Академія публічно-приватного партнерства. [URL: https://app.com.ua/strategii-mist/](https://app.com.ua/strategii-mist/)
39. Стратегії сталого розвитку. Навч. посібн. В. Додровольський, Є. Безсонов, Г. Непеїна, Д. Крисінська, Н. Сербулова. Миколаїв. ЧНУ ім. Петра Могили.2021. 160 с.
40. Стратегії сталого розвитку : навч. посіб. / В. В. Добровольський, Є. М. Безсонов, Г. В. Непеїна, Д. О. Крисінська, Н. А. Сербулова. Миколаїв : Видво ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 160 с.
41. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України. Національний інститут стратегічних досліджень. [URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezpechennyastalogo-rosvytku-ukrainy.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezpechennyastalogo-rosvytku-ukrainy.pdf)